

ทางเดินของชีวิตจึงเป็นศักยภาพมนุษย์ที่อาจใช้ปลดปล่อยพันธนาการจากด้านมืดอันเป็นสิ่งเร้าภายใน

2.2 คน + สิ่งเร้าภายนอก

ในบทความและเรื่องสั้นที่จัดไว้ในกลุ่ม “คน + สิ่งเร้าภายนอก” วินทร์ตั้งคำถามถึงขอบเขตของเสรีภาพของมนุษย์ ซึ่งเป็นวิวัฒนาการอีกขั้นของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ชาติว่า เสรีภาพเป็นสิ่งเร้าภายนอกที่เข้ามาบีบบทบาทต่อการดำรงชีวิตอยู่ของสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคนในบริบททางสังคมยุคปัจจุบันมากน้อยเพียงไร บทบาทนั้นส่งผลให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขหรือ ผลักดันให้ปัจเจกชนต้องพบกับความทุกข์มากขึ้น

ในบทความ “ขอบเขตของเสรีภาพ” วินทร์กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นว่า “ขณะที่สิ่งมีชีวิตหลายชนิดต้องการเพียงความปลอดภัย คนต้องการทั้งความปลอดภัย อิสรภาพ และเสรีภาพ” และขณะที่สิ่งมีชีวิตทั่วไปต้องการอิสรภาพในการดำรงอยู่ของชีวิต ความต้องการเสรีภาพเป็นลักษณะที่พบเฉพาะในสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน เมื่อ “เสรีภาพ” เป็นแนวคิดที่มนุษย์กำหนดขึ้น การตีความความหมายรวมทั้งขอบเขตของสิ่งนี้จึงเปลี่ยนแปลงไปตามที่มนุษย์กำหนด

แม้มนุษย์จะต้องการเสรีภาพเพียงใด วินทร์ชี้ให้เห็นว่า ในความเป็นจริง เสรีภาพที่แท้ไม่มี เพราะ

วิวัฒนาการของคนจบลง (ณ ปัจจุบัน) ด้วยการเงินสัจธรรม และความจริงก็คือ ความเป็นสังคมเป็นสัดส่วนปฏิภาคกับเสรีภาพ หมายความว่า ยังมีคนอยู่ด้วยกันมากคน แต่แต่ละคนยังมีเสรีภาพส่วนตนน้อยลง เพราะเสรีภาพสมบูรณ์ของคนหนึ่งอาจกระทบกับเสรีภาพของอีกคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (วินทร์ เลี้ยววาริณ, 2545ก : “ขอบเขตของเสรีภาพ”)

นอกจากนี้ในระดับที่กว้างขึ้น เสรีภาพของมนุษย์อาจกระทบกับองค์ประกอบอื่นของโลก ตลอดไปจนถึงในระดับจักรวาลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน วินทร์จึงเห็นว่าจำเป็นต้องทำความเข้าใจความต้องการเสรีภาพของมนุษย์ด้วย เขาคิดว่า “เสรีภาพบนความไม่รู้ก็เหมือนถิ่นที่บรรจุกะสุนเต็มรังเพลิงให้เด็กถือ” และตั้งคำถามว่า “เสรีภาพที่มนุษย์พยายามไขว่คว้าเป็นสิ่งจริงจังหรือไม่สำหรับสังคมที่ซับซ้อนแบบนี้” (วินทร์ เลี้ยววาริณ, 2545ก : “ขอบเขตของเสรีภาพ”)

ในเรื่อง “ล้นทมโรยกลีบ” วินทร์ชี้ให้เห็นว่า ในบริบทของสังคมยุคปัจจุบันเรายังไม่สามารถใช้กฎหมายควบคุมการผลิตและจำหน่ายหนังสืออัยยูกามารมณ์ได้ ในขณะที่มีโนกรรมของคนก็ถูกทำลายไปเพื่อความอยู่รอด ถึงแม้คนเขียนจะดำรงชีพได้เป็นอย่างดีเพราะตลาดต้องการและนักเขียนเองก็ไม่เจตนาจะสร้างความเลวร้ายให้เกิดขึ้นกับใคร แต่งานขายดีเหล่านี้ก็กลายเป็นสิ่งเร้าภายนอกที่ไปกระตุ้นสัญชาตญาณมีลของมนุษย์ให้กระทำสิ่งที่น่าเสียดใจได้

ผู้เล่าเรื่องที่เป็นนักเขียนมีทางเลือกการประกอบอาชีพไม่มาก เขาสามารถพัฒนาฝีมือการเขียนบทสรวงาสาโลกเว้าอารมณ์คนอ่านตามแนวทางที่ทำให้หนังสือขายดี ถึงแม้ไม่เคยภูมิใจดังที่รู้ดีว่างานของตน “ไม่ใช่และไม่เคยเป็นวรรณกรรม” เพราะ “ชายแต่อารมณ์ดิบและแฟนตาซี” (95) แต่เมื่อรู้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงกับเด็กสาวที่รู้จักก็รู้สึกผิด เขาได้รับรู้ว่า หนังสือที่เขาเขียนได้ทำลายชีวิตบริสุทธิ์ เมื่อพ่อในครอบครัวเพื่อนบ้านของเขาฆ่าตัวตายทั้งสองคนของตนเอง จนตั้งห้อง และคนหนึ่งต้องฆ่าตัวตายไป สิ่งเร้าของชายที่เป็นพ่อก็คือหนังสือที่เขาเขียนนั่นเอง ถึงกระนั้นความละเอียดอ่อนในใจของผู้เล่าเรื่องก็ไม่สามารถเปลี่ยนเส้นทางแห่งอาชีพของเขาได้ ทั้ง ๆ ที่หญิงสาวที่เป็นเหยื่อสิ่งเร้าที่เขาสร้างขึ้นเป็นคนที่เขาสนใจผูกพันก็ตาม

เมื่อเสรีภาพของนักเขียนผู้เล่าเรื่องและตัวละครผู้เป็นพ่อกระทบต่อเสรีภาพของผู้อื่น ดังนี้ สังคมจึงควรจะใช้ระบบศีลธรรมกำหนดขอบเขตของเสรีภาพในบริบททางสังคมซึ่งนับวันจะมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เสรีภาพเพียงเพื่อให้มีชีวิตรอดอาจเป็นอันตรายได้มาก

ในอีกแง่หนึ่งวินทร์ตั้งคำถามว่า คนมีเสรีภาพที่จะฆ่าตัวตายหรือไม่ มนุษย์มีสิทธิ์กำหนดว่าจะมีชีวิตอยู่ต่อไปหรือว่าควรจบชีวิตลง คำตอบนี้โยงกับคำถามว่า ชีวิตเราเป็นของใคร ในบทความ “การฆ่าตัวตายกับการเป็นเจ้าของตัวเอง” เขาก็บรรยายว่า แม้เราไม่มีสิทธิ์เลือกที่จะเกิด แต่เมื่อเกิดมาแล้วเรามีสิทธิ์มีเสรีภาพในการเลือกที่จะกระทำ เลือกเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ที่เราพอใจได้ เราก็น่าจะมีสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของตัวเองถึงขั้นเด็ดขาด วินทร์ยังไม่มีคำตอบชี้ชัดในประเด็นดังกล่าว เมื่อเขาศึกษาพฤติกรรมการตายของสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น พบว่า มีแนวคิดที่อธิบายพฤติกรรมการเกิดขึ้นของปลาว่า เป็นการฆ่าตัวตายตามกฎธรรมชาติที่จะ “ควบคุมปริมาณสิ่งมีชีวิตกับปริมาณอาหารในโลก” หมายความว่า ปลาทำตามสิ่งที่กำหนดมาในยีนของมัน หากเป็นเช่นนั้น ตัวแปรของการฆ่าตัวตายอาจมีมากกว่าสิ่งแวดล้อมและสิ่งเร้า

อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนวินทร์จะพยายามให้คำตอบว่า ความคิดว่าจะมีชีวิตอยู่ต่อไปหรือไม่ขึ้นอยู่กับความตระหนักรู้ในคุณค่าของชีวิตด้วยตนเอง หากความรู้ดังกล่าวเกิดขึ้นแล้วไม่ว่าคนจะเผชิญกับความเลวร้ายเพียงใด เขาก็เลือกที่จะมีชีวิตอยู่ นี่เป็นแก่นของเรื่อง “กระถางเซเนียงริมหน้าต่าง” ที่ตัวเอกประสบอุบัติเหตุเป็นอัมพาตตั้งแต่คอลงไป และถืองเสียงยังพิจารณาพูดไม่ได้

ภรรยาต้องดูแลบุตรเพียงลำพังและต้องทำแท้งบุตรที่เธอเพิ่งตั้งครรภ์ ชายผู้นี้คิดฆ่าตัวตายเพราะไม่เห็นว่าคุณจะอยู่ต่อไปเพื่ออะไร ไม่ว่าพยายามลี้ภัยและปลุกปลอบและยกอุทาหรณ์ให้เขาเห็นตัวอย่างของคนที่อยู่ทนเพื่อจะมีชีวิตอย่างไร เขาก็ไม่เปลี่ยนใจ จนกระทั่งเขาได้รับรู้ว่าเธอมีชีวิตที่เลวร้าย (ทางจิตใจ) ยิ่งกว่าเขาเสียอีก เขาก็คิดจะมีชีวิตอยู่ต่อไป จุดหักเหของเรื่องอยู่ที่เมื่อพบความเลวร้ายในชีวิตของคุณ พยายามลี้ภัยนั้นจึงรู้สึกเห็นใจที่ชายหนุ่มต้องทนมีชีวิตอยู่ เธอตัดสินใจช่วยฆ่าเขาโดยไม่ทันสังเกตว่า เขาไม่ได้คิดจะยึดความตายเป็นทางออกแล้ว ภายหลังจากที่เขาสามารถเข้าใจความสวยงามและความเลวร้ายของชีวิตได้ด้วยตนเอง

2.3 คน + กฎเกณฑ์ของคน

เมื่อวินทร์ เลียววาริณ ใช้คำว่า “กฎเกณฑ์ของคน” เขาหมายถึง สิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของคน ดังที่เห็นกันว่า คนมีกฎเกณฑ์ต่างกันสำหรับกระทำ ประพฤติ หรือปฏิบัติตน ไม่ว่านักคิดจะให้เหตุผลว่าอะไรคือที่มาของกฎเกณฑ์ วินทร์เห็นว่าคนก็ยังจำเป็นต้องค้นหาความหมายของชีวิตด้วยตนเองอยู่นั่นเอง บทความ 4 บท และเรื่องสั้นทั้ง 4 เรื่อง ในกลุ่มนี้ชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้ไม่มีคำตอบตายตัวว่ากฎเกณฑ์ใดเหมาะสมกว่ากัน ปัจจุบันบุคคลก็จำเป็นต้องใช้สติปัญญาและความละเอียดอ่อนในใจพิจารณา แทนที่จะปล่อยชีวิตไปโดยไร้จุดหมาย

ในบทความ “ถ้าผมสามารถเริ่มต้นชีวิตใหม่ได้อีกครั้ง” วินทร์กล่าวถึงชีวิตสองแบบที่ตรงกันข้ามกัน แบบที่อยู่ใต้อาณัติแบบแผนมาตลอดชีวิต กับแบบที่ทำตามความพอใจโดยไร้แบบแผนและปราศจากการวางแผนอนาคต แต่ถึงอย่างไรความสุขกับการมีแบบแผนชีวิตก็ยังไม่เกี่ยวข้องกัน ยิ่งเมื่อคิดตามนักปรัชญาถึงจะพบว่ามีความหลากหลาย ตั้งแต่ชีวิตเป็นอนัตตา ชีวิตถูกกำหนดมาก่อนอย่างมีเหตุผล ชีวิตและโลกเกิดและวิวัฒนาการอย่างสุ่มเสี่ยง ปัญหาก็คือคนจะจัดการกับชีวิตได้เพียงใด ควรจะมีจุดหมายในชีวิตหรือไม่ หากยึดตามแนวคิดตะวันออก คือเต๋า เชน และพุทธศาสนา คนควรมีชีวิตอยู่กับปัจจุบัน ความรู้ว่าชีวิตถูกกำหนดมาหรือไม่ก็ไม่ใช่อะไรสำคัญ แต่ก็ไม่ได้อธิบายความว่า ถ้าเราคิดว่าชีวิตไร้สาระชีวิตจะต้องไร้ความหมายไปด้วย

วินทร์ใช้เรื่องสั้น “เรื่องของผมกับพ่อ” แสดงการค้นพบความหมายของตัวเองผู้เป็นทายาทของมหาเศรษฐี การค้นพบนั้นทำให้เขาค่อย ๆ เปลี่ยนจากการใช้ชีวิตสุดโต่งในการเสพสุขมาเป็นความสามารถแยกแยะความสุขจอมปลอมกับความสุขทางใจที่เกิดจากการให้โดยปราศจากความอยาก จุดเปลี่ยนของเขายู่ที่การชกน้าของพ่อที่ตายไปแล้วให้เขาเห็นชีวิตยากลำบากแต่ดูอย่างไม่ย่อท้อของคนหาเช้ากินค่ำที่ต่างจากเขาอย่างมากมาย ประกอบกับประสบการณ์ที่ตัวเองเผชิญความตาย และได้เข้าใจคำว่า “ภาพดวงตา” เมื่อธุรกิจการเงินของตนล่มสลาย เราจึงตีความ

แก่นเรื่องได้ว่า การค้นพบคุณค่าของชีวิตด้วยตัวเองเป็นคุณสมบัติสำคัญที่จะทำให้เกิดความเข้าใจชีวิตอย่างถ่องแท้ เมื่อนั้นจึงกำหนดกฎเกณฑ์ให้ตนเองได้

ความเคยชินและการยึดติดกับความเชื่อตลอดจนมาตรฐานความคิดชั่วของสังคมเป็นอุปสรรคของวิวัฒนาการ บุคคลอาจตกอยู่ในอำนาจสิ่งเร้าทางวัฒนธรรมอย่างไร้เหตุผล จนไม่สามารถแยกแยะคุณค่าสมมุติและไม่เห็นความจริงของการสร้างสรรค์ นี่คือประเด็นหลักในบทความ “การติดขัดกับความเคยชิน”

กล่าวได้ว่าวินทร์ใช้แนวคิดนี้มาทางในการนำเสนอเรื่อง “ยี่สิบปีหลัง” ซึ่งแฝงการวิพากษ์วิจารณ์นักเขียนและบรรณาธิการที่ยังยึดติดกับความเคยชินตามประสบการณ์เดิมของตน จนหนีไม่พ้นกรอบความคิดเดิม ๆ ในเรื่องนี้ก็เขียนวัยกลางคนเจ้าของผลงานเรื่องสั้น “วันกลับบ้าน” ซึ่งได้ตีพิมพ์ในนิตยสาร เป็นคนที่ผ่านประสบการณ์การต่อสู้ของชนหนุ่มสาวมาแล้ว เขาผูกเรื่องอิงบรรยากาศของยุคนั้น แต่ไม่ได้คิดจะสื่อความหมายที่ลึกซึ้งหรือแม้จะตั้งคำถามใหม่ มาตรฐานที่วัดคุณค่างานในทัศนะของเขาก็คือ “เรื่องสั้นสมัยนี้ไม่ต้องอ่านรู้เรื่องมากก็ได้” (157) นับว่าเป็นแนวคิดที่ต่างจาก “บทบันทึกของบรรณาธิการ” (ผู้รับเรื่องนี้ลงพิมพ์) ซึ่งพยายามทำความเข้าใจความหมายซ่อนเร้นของสัญลักษณ์ที่ตีความตามแนววรรณกรรมแบบหนึ่งในอดีต อย่างไรก็ตามการเขียนแบบที่นักเขียนผู้นี้เรียกว่า “ภาพร่าง” และ “อิมโพรไวส์” โดยไม่ต้องอ่านรู้เรื่องก็ยังไม่ใช่วิวัฒนาการของการสร้างสรรค์ที่แท้จริง วินทร์ได้นำเสนอว่านักเขียนและบรรณาธิการที่เป็นเพื่อนกันนั้นต่างก็ยังไม่อาจสลัดความคิดของตนออกจากความเคยชินเดิม ดังเห็นได้ว่า ชายทั้งสองชวนกันร้องเพลงที่เขาเรียกว่า “เพลงโปรด” ตั้งแต่ตอนที่ใช้ชีวิตมาด้วยกันในอดีต

ในบทความ “ระบบศาสนาและกฎเกณฑ์เกี่ยวกับศาสนา” วินทร์ตั้งข้อสังเกตว่า มีหลายคำถามเกี่ยวกับศาสนาที่ผู้คนไม่กล้าเอ่ยหรือแสดงความคิดเห็นกันในที่สาธารณะ แม้จะเป็นเรื่องธรรมชาติมนุษย์ที่หาเหตุผลมาถกเถียงกันได้ เช่น ความสมเหตุสมผลในแง่มีชัยมาปฏิรูปหาของกฎหรือข้อห้ามเกี่ยวกับอารมณ์เพศของพระสงฆ์ วินทร์ชี้ว่า ทุกศาสนาล้วนแสวงหาสิ่งจะหรือความจริงของชีวิต ยิ่งเมื่อพิจารณาแนวคิดทางพุทธศาสนา ทั้งหินยาน มหายาน แนวคิดเต๋าและเซน ก็เห็นว่าสิ่งจะแห่งการตื่น หรือการอยู่เหนือโลกโดยเฉพาะเต๋า แทบจะปฏิเสธกฎเกณฑ์โดยสิ้นเชิง ในทัศนะของวินทร์ “กฎเกณฑ์ทางศาสนาจึงมักเป็นเปลือกที่มีวิวัฒนาการพร้อมกับการพัฒนาของสังคมของสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน...ที่ยังวิวัฒนาการก็ยังไม่ห่างไกลจากความว่างเปล่าของดินกำเนิดทุกที” ผู้อ่านจึงถูกตั้งคำถามให้คิดว่า กฎเกณฑ์ พิธีกรรม อาจจะไม่ใช่สิ่งจรรยา ดังที่เขาถือว่าความเชื่อและศรัทธาไม่จำเป็นต้องมีเหตุผล “โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อความเชื่อเรื่องศาสนาถูกโยงเข้ากับพิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเนื้อหนึ่งเดียวกัน” (วินทร์ เลียววาริณ, 2545 ก : “ระบบศาสนาและกฎเกณฑ์เกี่ยวกับศาสนา”) นั่นก็เท่ากับทำให้ศาสนิกชนเกาะติดกับภาพ

ลวงตาโดยตลอด ในเรื่อง “กามสุขัลลิกานุโยค” วินทร์จึงกล้าผูกเรื่องให้เห็นว่า พระภิกษุหนุ่มไม่สามารถบรรลุธรรมได้ด้วยความพยายามข่มใจเอาชนะความต้องการทางเพศที่ตามมาหลอกหลอนในความฝัน แต่เขากลับพบตั้จะแห่งการตื่นจากความหลงด้วยการร่วมเพศกับหญิงผู้พิศมัยการ เพราะเขามีความรักอันยิ่งใหญ่ที่แท้จริง

ความขัดแย้งในจิตใจของตัวเอกปรากฏเมื่อต้องเก็บกอดความเจ็บปวด ความน้อยเนื้อต่ำใจผสมผสานกับความโกรธอย่างรุนแรงต่อแม่ที่คลอดเขาทิ้งไว้ ในเบื้องต้นเขาคิดว่าการเวทจะช่วยดับทุกข์ในใจที่ถูหมั่นหมั้นการแต่งงานเพราะรังเกียจที่เขาหน้าตาอัปลักษณ์ ต่อมาเมื่อทุกข์นั้นทุเลาลงเขาดัดสใจบวชต่อเพื่อจะ “ค้นหาสิ่งที่ขาดหายจากวิญญูณของเขามานาน” (167) แม้เขาจะพยายามทุกวิถีทาง ทั้งการทรมานตนเองให้ลำบาก การเข้ากรรมฐานที่ยึดเอาซากศพเป็นอารมณ์ เขาก็ไม่สามารถค้นพบทางสว่างได้ สิ่งที่มาหลอกหลอนคือ อารมณ์เพศตามธรรมชาติ ที่เขาไม่ต้องการ พระหนุ่มรู้ตัวว่า ตราบใดที่เขายังไม่เข้าใจธรรมชาติของสิ่งที่ตามมาหลอกหลอน เขาก็ไม่สามารถสลัดมันออกไปได้

เมื่อได้พบกับหญิงที่เป็นโรคเรื้อนซึ่งมีลักษณะร่วมกับเขาตรงที่หน้าตาอัปลักษณ์ แต่หญิงผู้นั้น โขคร้ายกว่าที่เป็นที่รังเกียจของชาวบ้าน เขาก็รู้สึกเห็นใจ แม้รูปปลักษณ์ภายนอกจะเป็นที่รังเกียจและมีมือทั้งสองข้างพิการนิ้วกุด แต่หญิงผู้นั้นก็ทำให้พระภิกษุหนุ่มเห็นความจริงและเข้าใจว่า คนเราไม่ว่าจะอยู่ในรูปปลักษณ์ไหนก็หนีความต้องการทางเพศไปไม่พ้น เพียงแต่เธอไม่อาจบรรลุถึงความต้องการนั้นได้ ความเมตตาของพระภิกษุที่ได้บรรเทาความทุกข์ทรมานของเธอ นำเขาไปสู่ภาวะ “เหนือโลก เหนือรัก เหนือเกลียด” สอดคล้องกับที่เขา มีข้อปรารภกับตัวเองว่า “บางทีนิพพานหาใช่การหนีรัก นิพพานก็คือการรักต่างหาก” (168) พระภิกษุหนุ่มสามารถปลดปล่อยตนเองจากกฎเกณฑ์อันเป็นเปลือกได้ ดังตอนจบของเรื่องที่เขา “เดินจากที่นั่นไปโดยไม่ได้เหลียวดูเบื้องหลัง สีหน้าและแววตาของเขาสงบเรียบ ก้าวคุ่ม ๆ ออกไปข้างหน้าอย่างมั่นคง คล้ายได้ละแล้วซึ่งความรู้สึกทั้งมวลไว้ที่นี่...” (171) และ “วันยาวนานแห่งการจาริกรักสิ้นสุดลงแล้ว” (172) ๑๕

วินทร์กล่าวถึงการทำความเข้าใจธรรมชาติส่วนความต้องการทางเพศของมนุษย์อีกครั้งในบทความ “หน้าตาก” เมื่อคนสวมหน้ากากเข้าหากันหมายความว่า ตัวคนที่แท้จริงถูกปิดบังหรือซ่อนเร้นไว้ มนุษย์มีความอาย ความเกรงใจ ไม่ภาคภูมิใจหรือรู้สึกผิดไปจากมาตรฐานหรือการยอมรับจากสังคม จึงต้องหาสิ่งปิดบังความน่าอายไว้ โดยเฉพาะเรื่องเพศที่แม้เป็นสิ่งเร้าภายในที่มีติดตัวมาในมนุษย์ทุกคนและอาจได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอก แต่การแสดงออกก็ยังคงปิดบังซ่อนเร้น แม้การแสดงออกทางเพศที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมยังถือเป็นเรื่องควรปกปิด ยังเป็นการแสดงออกทางเพศที่ผิดไปจากมาตรฐานความดีงาม (ระบบศีลธรรม) ของสังคมแล้ว ยังต้องมีการปิดบังซ่อนเร้นมากยิ่งขึ้น การฝืนธรรมชาติหรือตัวตนส่วนนี้อาจส่งผลให้มนุษย์มี

พฤติกรรมเบี่ยงเบน แสดงสิ่งซึ่งไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงหรือฝืนธรรมชาติ ความพยายามหนีจากกฎเกณฑ์ที่ควบคุมการแสดงออกทางเพศทำให้คนพยายามหนีจากกรอบจนมีพฤติกรรมสองด้าน ดังที่วินทร์กล่าวไว้ว่า เมื่อพฤติกรรมและความต้องการภายใน โดยเฉพาะเรื่องเพศ “ขัดกับสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นที่เรียกว่าศีลธรรมก็จำต้องปิดบัง เมื่อมีการปิดบังก็ขาดเสรี เป็นตัวทำให้คนทุกคนมีสองด้าน คือด้านที่เปิดเผยให้สังคมรับรู้ กับด้านที่พวกเขาซ่อนเร้นไว้” (วินทร์ เลียววาริณ, 2545ก : “หน้ากาก”) อย่างไรก็ตาม แม้การออกจากกรอบคล้ายกับมีอิสระ แต่ก็อาจจะเป็นการก้าวสู่ “กัณฑ์” อีกอย่างหนึ่งก็ได้ และนั่นก็ไม่ใช่ทางแห่งความสุข

ในเรื่อง “ละครจริงในห้องข้าวดำ” วินทร์เปิดเผยให้เห็นการแสดงออกทางเพศส่วนที่คนมีความอายแต่ก็ไม่สามารถยับยั้งได้ จนต้องปิดบังซ่อนเร้นหรือสวมหน้ากากไว้ “ละครจริง” ก็คือพฤติกรรมทางเพศของคนอื่นที่ชายเจ้าของโรงแรมลอบมองเพื่อหนีกรอบกันจำเจของคน พฤติกรรมเหล่านี้ล้วนแสดงปัญหา เขาได้เรียนรู้ว่าตัวละครใช้ความสุขทางเพศบำบัดความทุกข์ที่มีแตกต่างกันไป ทั้งชายที่มีปัญหาครอบครัวทะเลาะกับภรรยาจนต้องหันมาหาหญิงบริการ วัยรุ่นหญิง 1 ชาย 2 ที่มีพฤติกรรมทางเพศเบี่ยงเบน หมกมุ่นอยู่กับความสุขและข้าวของเครื่องใช้ราคาแพง หญิงสูงวัยซึ่งประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและมีหน้ามีตาในสังคมแต่ผิดหวังในชีวิตคู่ต้องมาใช้บริการจนมีใจผูกพันกับเด็กหนุ่มที่เสแสร้งเพื่อแลกกับเงิน ผู้ชายที่หมอมยาผู้หญิงแล้วพามาขึ้นใจ ชายสูงวัยผู้มีรสนิยมรักร่วมเพศที่ถูกชาย “คนรัก” บอกลเลิก ชายเจ้าของโรงแรมก็มีปัญหาชีวิตคู่ เขาเคยหนีปัญหาด้วยการเที่ยวเตร่ เมื่อพบว่านั่นไม่ใช่ทางออก เขาจึงหันมาเป็นนักล่ามองแอบดูพฤติกรรมของลูกค้าที่มาใช้บริการ โรงแรม ม่านรูดของเขา แม้เขาจะไม่ได้เป็นผู้แสดงบทบาทของการสนองความต้องการทางเพศชัดเจนเหมือนตัวละครที่เขาเฝ้าดู แต่การแอบดูกิจกรรมทางเพศของคนอื่นก็จัดเป็นพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนและน่าอายเช่นกัน ในที่สุดเขากลับเวทนาคนเหล่านั้นรวมทั้งตัวเองที่ตกอยู่ในห้วงของความทุกข์เหมือนกัน

ท้ายที่สุดสิ่งที่เขาได้รับซึ่งนับเป็นทางออกจากกัณฑ์ก็คือ “ความสะอิดสะเอียน” เมื่อความเข้าใจชีวิตและความทุกข์ของคนอื่นทำให้เขาเข้าใจตัวเองด้วย ชีวิตของแต่ละคนซึ่งล้วนแต่ร้อนรนและว่างเปล่าเบื้องหลัง “หน้ากาก” ทำให้เขารู้สึกหวังโยภรรยาและลูกสาวของตัวเองเขาเลิกพฤติกรรมที่เคยคิดว่าจะแก้ปัญหาได้

2.4 คน + คน

ในบทนำของรวมเรื่องสั้นเล่มนี้ วินทร์ เลียววาริณกล่าวไว้ว่า คนก็คือ “ฟันเฟืองตัวหนึ่งของเครื่องจักรที่ขับเคลื่อนเมืองหลวง” นั่นเท่ากับคนแทบจะไม่มีอำนาจกำหนดตัวเองเลย โดยเฉพาะในวิถีชีวิตคนเมือง แต่อีกด้านหนึ่งเขาเห็นว่า “สิ่งที่คนสร้างขึ้นทั้งในทางสร้างสรรค์และ

ทำลาย” เป็นสิ่งมหัศจรรย์กว่ากำเนิดของชีวิตมนุษย์ ทั้ง ๆ ที่ปรากฏขึ้นไม่ยาวนานนักเมื่อเทียบกับ
 อายุโลก สังเกตได้ว่าในทัศนะของเขา คนมีทั้งความไร้อิสรภาพและศักยภาพที่จะสร้างสรรค์หรือ
 ทำลาย ผู้อ่านอาจคิดต่อไปว่าอะไรกำกับด้านบวกหรือด้านลบของศักยภาพของมนุษย์ วินทร์ก็ดู
 เหมือนพยายามหาคำตอบในประเด็นนี้เหมือนกัน เขากล่าวว่า ปัญหาของคนอาจมาจากหลาย
 เหตุผลที่ซับซ้อน อาจเป็นพันธุกรรมหรือพระเจ้าที่ออกแบบคนขึ้นมาจึงกล่าวได้ว่า “คนก็คือปัญหา
 ในตัวเองอยู่แล้ว” ยิ่งเมื่อคนต้องเกี่ยวข้องกับคนปัญหาก็ย่อมมากขึ้นเป็นธรรมดา บทความและ
 เรื่องสั้นทั้ง 4 ชุดในกลุ่ม “คน + คน” มุ่งชี้ให้เห็นปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างของคน

บทความ “ความแตกต่างทางความคิด” ตั้งประเด็นว่า สงครามเกิดขึ้นเมื่อผู้มีความเห็น
 ต่างกันมุ่งเอาชนะกัน เราจึงเห็นการเอาชนะด้วยการถกเถียงที่มีกษัตริย์อยู่ไม่ได้ ในสังคมไทยผู้คน
 มุ่งวิพากษ์วิจารณ์ในประเด็นปลีกย่อยโดยไม่ลงมือปฏิบัติจนเป็นที่มาของข้อสังเกตว่า “สังคมไทย
 เป็นสังคมวิพากษ์วิจารณ์ ไม่ใช่สังคมเผชิญหน้า ด้วยเหตุนี้เราจึงมีคนพูดมากกว่าคนทำ” แต่ในด้าน
 ดี ความแตกต่างทางความคิดก็ผลักดันให้เกิดการแข่งขัน ในแง่นี้ความแตกต่างทางความคิดไม่ใช่
 สิ่งแปลก อาจมาจากพันธุกรรมและอาจเป็นส่วนหนึ่งของวิวัฒนาการชีวิต หรือไม่ก็เป็นการบังเอิญ
 แต่วินทร์เห็นว่า “บางสังคม ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากความแตกต่างทางความคิด” ยิ่งกว่านั้น
 ความพยายามทำให้เกิดความแตกต่างตลอดเวลา แต่ใช้ประโยชน์ไม่ได้ ก็จะมีผลให้ “จมอยู่กับ
 กับดักแห่งการพยายามเปลี่ยนแปลง” (วินทร์ เลียววาริณ, 2545ก : “ความแตกต่างทางความคิด”)

น่าจะเป็นเพราะค่านึงถึงการถกเถียงกัน โดยปราศจากการปฏิบัติในวงการระพันธ์
 วินทร์ใช้เรื่องสั้น “วรรณกรรม 48 ชั่วโมง” เสียดสีว่าการบังคับให้นักเขียนที่คิดต่างมาทำงาน
 ร่วมกันเพื่อเป้าหมายเดียวกันนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ผู้เล่าเรื่องถูกคนร้ายจับเป็นตัวประกันใน
 งานชุมนุมนักเขียน โดยมีเส้นตายว่า ภายใน 48 ชั่วโมง นักเขียนที่มาร่วมงานจะต้องกอบกู้
 ความคลั่งของวงการวรรณกรรมของยุคปัจจุบันด้วยการร่วมกันเขียนเรื่อง “น้ำเน่า” ที่มีสาระ
 ทางวรรณกรรมอย่างสูงสุดเพื่อจะสร้างความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญขึ้นมาให้ได้ คนร้ายสติเฟื่อง
 เชื่อว่า งานเขียนที่มีคุณภาพจะสู้กับสื่ออื่นได้อย่างแน่นอน (199) แต่สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ นักเขียนเอาแต่
 ถกเถียงกัน แม้ตกลงได้ว่าจะเขียนแต่ยังต้องหาแนวเรื่องซึ่งเรียกชื่อแปลก ๆ เช่น เรียบลิสติก
 เซอร์เรียบลิสติก เมจิคัล เอ็กซ์เพอริเมนต์ พาราฟิสิกซ์ (206) ในที่สุดเมื่อจับคนร้ายได้ และเลย
 เส้นตายไป 3 ชั่วโมง ก็ไม่มีงานวรรณกรรมใด ๆ เกิดขึ้น น่าสนใจว่าคนร้ายที่ดูเหมือนสติไม่
 สมประกอบนั้นเชื่อในอำนาจของวรรณกรรมเป็นอย่างมาก เขาเป็นผู้มีการศึกษา อ่านวรรณกรรม
 และรู้เรื่องการตลาด แต่สิ่งที่เขาไม่รู้คือ ความแตกต่างของคนนั้น ไม่อาจทำให้สลายไปได้
 และงานวรรณกรรมไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ด้วยการร่วมใจกันเขียน โดยเฉพาะในปัจจุบันที่นักเขียนมี
 ความเป็นปัจเจกสูงและส่วนใหญ่ก็ยังขาดความเข้าใจอย่างแท้จริงในวรรณกรรม

ดูเหมือนว่าวินทร์ไม่เห็นประโยชน์ของการถกเถียงโดยไม่ปฏิบัติ ในขณะที่เดียวกันเขาก็ใช้เรื่องสั้นนี้วิจารณ์นักเขียน โดยเฉพาะตัวผู้เล่าที่ได้ย้อนระลึกไปถึงอดีตเมื่อครั้งที่ยัง มุ่งมั่นทำคามเส้นทางที่ตนเลือกเมื่อ 20 ปีก่อน คือ ออกไปสอนหนังสือในชนบทโดยไม่คิดถึงกำไรบุญบาตรพยายามตั้งชมรมวรรณกรรมในโรงเรียนแต่สุดท้ายก็ล้มเหลว ดังที่เขาเล่าว่า “ในความฝัน(หรือจิตใต้สำนึก?)ข้าพเจ้าเห็นชมรมวรรณกรรมรินพุ่งน้ำแข็ง ครั้งสุดท้ายไม่มีเด็กมาสักคนเดียว”(208) ความล้มเหลวนี้ไม่ต่างจากที่เขาไม่ประสบผลสำเร็จในการสร้างงานวรรณกรรม งานเขียนของเขาขายไม่ออก สำนักพิมพ์ปฏิเสธที่จะพิมพ์งานเขียนของเขา ความเชื่อในอำนาจของวรรณกรรมก็ไม่มากนักพอที่จะจุดไฟแห่งนักเขียนในตัวเขา แต่เขาคิดจะเขียนอีกครั้งภายหลังที่ได้ประสบเหตุการณ์ถูกคนร้ายจับเป็นตัวประกัน ผู้อ่านได้รู้ปัญหาของเขาผ่านถ้อยย้อนระลึกถึงเหตุการณ์ในอดีต เนื้อเรื่องส่วนใหญ่จึงเน้นที่กระแสสำนึกและการสนทนากับตัวเอง

กล่าวได้ว่าต้นเหตุของความล้มเหลวของตัวเอกก็คือ แม้จะมุ่งสร้างงานแต่เขาก็กลับไม่คิดจะทำความเข้าใจธรรมชาติของวรรณกรรมอย่างแท้จริง ดังที่เขาตั้งคำถามกับตัวเองในตอนที่ถูกจับเป็นตัวประกันว่า “...วรรณกรรมต้องมีรูปแบบใหม่? มีอำนาจจริงหรือ? มีหน้าที่ใหม่? แต่ก่อนอื่นวรรณกรรมคืออะไร” (210) ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือ การยึดติดอยู่กับความล้มเหลวในอดีต อย่างไรก็ตาม ตอนจบเรื่องเขาคิดจะสร้างงานวรรณกรรมหลังจากที่เรื้อมาหลายปีโดยไม่พะวงอยู่กับการตอบคำถามข้างต้นและไม่ยึดติดอยู่กับปัญหาความล้มเหลวในอดีต เราอาจวิเคราะห์ได้ว่า การมุ่งถกเถียงกัน ซึ่งรวมถึงการถกเถียงกับตัวเอง หรือการติดอยู่กับความขัดแย้งในจิตใจเหล่านี้ ไม่สามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจวรรณกรรมได้อย่างแท้จริงหากปราศจากการลงมือปฏิบัติ หมายความว่า การลงมือสร้างงานเขียนเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจวรรณกรรมได้อย่างถ่องแท้ เช่นเดียวกับที่วินทร์ เลียววาริณ กำลังกระทำอยู่ ดังที่เขากล่าวไว้ในบทนำของรวมเรื่องสั้นเล่มนี้ว่า เขาเขียนเพราะไม่รู้ และพยายามเรียนรู้ชีวิตจากการเขียน

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของคนกับคน วินทร์ได้ตั้งคำถามต่อความสัมพันธ์ในแบบที่ “คนอ่อนแอกว่ามักถูกคนอื่นข่มเหง” ในบทความ “รอยแผลเก่าในบั้นใบหน้าของทาร์เซม” วินทร์แสดงข้อสังเกตว่า การข่มเหงคนอ่อนแอกว่า ก็ไม่ต่างจากการบีบคั้นหรือการเด็ดดอกไม้ริมทาง เขาถามว่า นั่นใช่การแสดงอำนาจตามสัญชาตญาณเพื่อให้ได้รับการยอมรับว่าเหนือกว่าหรือไม่ ละเว้นการข่มเหงที่ถูกกฎหมาย หรือดูเป็นสิ่งชอบธรรมเพราะมีกฎหมายรองรับ เขายกกรณีของทาร์เซมเด็กสาวชาวอินโดนีเซียที่ต้องไปหางานทำที่ประเทศสิงคโปร์เพราะเกิดมาเป็นคนยากจน เมื่อได้งานก็ต้องเซ็นสัญญากู้เงินจากนายหน้า กว่าจะใช้หนี้หมดก็หลายเดือน เขายังถูกนายจ้างทารุณอย่างไม่รู้ทางต่อสู้

เหตุการณ์ทำนองนี้มีมาทุกยุคทุกสมัยจนวินาทีกล่าวอย่างไม่ถึงแล้ว “โลกนี้ไม่ใช่สวรรค์ของคนอ่อนแอเด็ดขาด” และ “โลกอาจไม่มีสิ่งที่เราเรียกว่าความยุติธรรม” (วินทร์ เลียววาริณ, 2545ก : “รอยแผลเป็นบนใบหน้าของทาร์เซม”) ความยุติธรรมเป็นเพียงภาพลวงตาในขณะที่รอยแผลของการข่มเหงก็ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ใช้อำนาจและความรุนแรงจะมองเห็น

สถานะน่าเวทนาของผู้อ่อนแอที่ตกเป็นเหยื่อของคนแข็งแรงกว่าปรากฏในเรื่องสั้น “สุกดา” ตัวเอกเป็นเด็กสาวอายุ 16 ปี รูปร่างหน้าตาดีแต่มีสติไม่สมบูรณ์ครบ ถึงแม้เป็นคนในครอบครัวที่มีฐานะดี แต่เธอก็ตกเป็นเครื่องระบายความโกรธของผู้ชายหลายคนที่มีโอกาสใกล้ชิดและช่วยโอกาสที่เธอคืออสุติภาวะ จนแม่ต้องแอบพาไปทำแท้งซ้ำแล้วซ้ำเล่า สุดท้ายต้องตัดมดลูกเพราะไม่มีทางแก้ไขอย่างอื่น แม้ผู้เฒ่าแม่จะรู้สึกทุกข์ร้อนไปกับชะตากรรมของลูกคนเดียว แต่ดูเหมือนเงื่อนไขของความทุกข์นั้นจะอยู่ที่ความกลัวชื่อเสียงของตัวเองเสียมากกว่า สิ่งสำคัญก็คือไม่มีข้อแตกต่างทางจริยธรรมระหว่างผู้ข่มเหงเธอไม่ว่าจะเป็น ฮาม คนจับรถ หรือแม้กระทั่งนายแพทย์ นำเสรีที่เกือบไม่มีใครรักและปรารถนาดีต่อเธออย่างแท้จริง การแก้ปัญหาดังกล่าวเท่ากับทำลายความเป็นผู้หญิงของเธอ ทั้ง ๆ ที่ปัญหามาจากผู้อื่น ผู้อ่านจะรู้สึกได้ว่าความสัมพันธ์บนพื้นฐานของความโกรธที่ขาดความผูกพันและความรักเป็นความรุนแรงอย่างยิ่ง การทำให้เธอไม่ไว้วางใจคนแปลกหน้าเกินไปไม่ได้พอ ๆ กับที่ไม่มีใครลบล้างสัญชาตญาณข่มเหงผู้อ่อนแอออกไปจากความเห็นมนุษย์

เด็กสาวตัวแทนของผู้ที่อ่อนแอทางสติปัญญาเป็นผู้เล่าเรื่องที่ประกอบด้วยคำถามว่า “ทำไม” อยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ไม่มีใครเห็นใจหรือเข้าใจเธออย่างแท้จริงทั้ง ๆ ที่มีปัญหาปกติประเด็นที่ต้องคิดต่อก็คือ ผู้ถนัดกว่าเป็นผู้ขายโอกาสโดยไม่ละสายแก้ไข ไร้ความสำนึกทางจริยธรรมจึงไม่ปฏิเสธโอกาสที่จะข่มเหงผู้อื่น ที่สำคัญคนเหล่านี้ก็ยังดำรงอยู่ต่อไปในทุกวงการของสังคม

ในบทความ “หยิน - หยาง” วินทร์ตั้งประเด็นว่า ระบบสังคมที่เน้นชายเป็นใหญ่ไม่น่าจะสอดคล้องกับแนวคิดในปรัชญาตะวันออกและหลักวิทยาศาสตร์ที่พบใหม่คือ ควอนตัมฟิสิกส์ ซึ่งอธิบายธรรมชาติของสรรพสิ่งว่า ล้วนประกอบขึ้นจากสองส่วนที่ต่างกันอย่างสมดุล แม้แต่ในเพศชายก็มีความเป็นเพศหญิงและในเพศหญิงก็มีความเป็นเพศชายแฝงอยู่ ในแง่นี้ทัศนคติทางเพศและปัญหาสังคมเกี่ยวกับเรื่องเพศก็ไม่ใช่ปัญหาโดยธรรมชาติ วินทร์จึงสรุปว่า “ปัญหาเรื่องเพศที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาที่คนสร้างขึ้น” การจะแก้ปัญหานี้ “อาจต้องแก้ที่มุมมองภายในหัวของคนก่อน” (วินทร์ เลียววาริณ, 2545ก : “หยิน - หยาง”)

ตัวเอกในเรื่อง “คำสารภาพของช่างเท้าหลัง” เป็นตัวแทนของผู้ค้นพบความสุขด้วยการเปลี่ยนแปลงทัศนคติว่าชายต้องเป็นใหญ่ หลังจากเข้าใจสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งในชีวิตคู่ของพนักงานในบริษัท เขาเปลี่ยนมายอมรับบทบาทหน้าที่ของสามีในแบบซึ่งแตกต่างจากที่ยึดกัน

อยู่ในสังคมคือ บทบาทที่ยอมเป็นผู้ตามเสียบ้าง ในฐานะหัวหน้าสำนักงาน เขาได้รับเชิญให้ไปร่วมแสดงความคิดเห็นและกล่าวอวยพรในงานแต่งงานของกลุ่มสาวที่เป็นพนักงานร่วม 65 คู่ เขาได้พบเข้า ๆ กันว่า ชีวิตคู่ที่เริ่มต้นด้วยความรัก ความสุข ผันแปรไปเป็นความทุกข์เมื่อสามีเริ่มละเลยภรรยา ความคิดเรื่องศักดิ์ศรีของผู้ชายในฐานะผู้นำครอบครัวที่โยงกับการไม่ยอมช่วยทำงานบ้าน หรือต้องเป็นผู้กำหนดทุกอย่างเป็นที่มาของปัญหาชีวิตคู่ในหลายครอบครัวต่าง ๆ ที่สามีทำสิ่งไม่เหมาะสมคือ นอกใจภรรยา เห็นได้ชัดในครอบครัวของศักดิ์ชายกับวันดี ศักดิ์ชายถึงขนาดบังคับให้วันดีลาออกจากงานเพราะเธอมีรายได้นานกว่าซึ่งเขาทนไม่ได้ แต่สิ่งที่ปัญหาหนึ่งก็กลับกลายเป็นไม่ใช่ปัญหา เมื่อศักดิ์ชายสลดค่านิยมเดิมออกไปด้วยการยอมรับความจริงว่าหญิงชายมีคุณค่าเท่ากัน จึงกล่าวได้ว่า “ความรักคือความเข้าใจวิถีชีวิตของคนที่คุณรักและไม่พยายามไปเปลี่ยนแปลงมัน” (235, 239)

ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในรูปแบบของชีวิตคู่เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องอาศัยความเคารพในวิถีทางของกันและกันจึงจะประคับประคองให้ชีวิตดำเนินไปตลอดรอดฝั่ง ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนก็แปรตามค่านิยมที่ซับซ้อน ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่า ค่าความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนยังรุนแรงและส่งผลกระทบต่อในวงกว้างอย่างเห็นได้ชัด เช่น สงครามระหว่างเผ่าพันธุ์และประเทศต่าง ๆ ในบทความ “เผ่าพันธุ์และเส้นแบ่งเขต” วินทร์วิเคราะห์ว่า สงครามส่วนใหญ่มาจากความเห็นแก่ชาติ เผ่าพันธุ์ และเส้นแบ่งเขตแดน ทั้ง ๆ ที่การจำแนกกลุ่มเป็นชาติเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อไม่กี่พันปีมานี้เอง และการรวมกลุ่มก็เป็นลักษณะของสัตว์สังคมที่มีเพื่อความปลอดภัยและเป็นประโยชน์ต่อการจัดสรรหน้าที่ แต่เมื่อเวลาผ่านไป มนุษย์กลับยึดติดอยู่กับกลุ่มจนเกิดความขัดแย้ง นำแปลกที่มีการรบระหว่างเผ่าพันธุ์เพื่อดำรงรักษาเส้นแบ่งเขตที่ไม่เคยแน่นอน จะโดยสำนักของความเป็นชาติ หรืออ้างความเป็นชาติบังหน้าผลประโยชน์ก็ตาม ที่สำคัญก็คือ “เช่นเดียวกับระบบอื่น ๆ ที่คนสร้างขึ้น เมื่อผ่านกาลเวลามานคนก็มักลืมจุดประสงค์แรกของการสร้างนั้นไปเสีย นอกจากจะควบคุมมันไม่ได้แล้ว บ่อยครั้งยังตกเป็นทาสของสิ่งที่ตัวเองสร้างขึ้น” (วินทร์ เลียววาริณ, 2545ก : “เผ่าพันธุ์และเส้นแบ่งเขต”)

เมื่อพิจารณาความเป็นชาติอย่างรอบด้าน วินทร์พบว่าความเป็นชาติมีทั้งข้อดีและข้อเสีย กล่าวคือ การรวมกลุ่มเป็นชาติก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรมในลักษณะจำเพาะอันสร้างความหลากหลาย การแข่งขันระหว่างชาติยังกระตุ้นพัฒนาการทางวิชาการหลายด้าน แต่หากมนุษย์ยึดติดอยู่กับความเป็นชาติซึ่งอาจจัดได้ว่าเป็นภาพลวงตาชนิดหนึ่งมากไป ก็อาจกระทำสิ่งที่ไร้สาระ เช่น สร้างความเคียดแค้นต่อคนที่คิดต่างกัน ดังในยุคที่มีความขัดแย้งทางการเมือง การติดยึดเช่นนี้ย่อมสร้างความทุกข์ “อันเป็นสังขรณ์แห่งธรรมชาติ” การแก้ทุกข์ก็คือ การสลายความติดยึดให้หมดไปนั่นเอง

ใน “ผ้าเก่ากับลาทูหนึ่งแข่ง” ตัวเอกคือทหารผ่านศึกชาวพม่า ได้ออกมาเมื่อครั้งไทยบุกยึดดินแดนคืนจากฝรั่งเศส เขาเก็บรักษาเหรียญเชิดชูเกียรติและธงชาติที่คนไทยยึดคืนมาได้ไว้เป็นความภาคภูมิใจ แม้วันเวลาผ่านไปแต่ความภาคภูมิใจนั้นก็ยังมีอยู่อย่างเต็มเปี่ยม เขาจะปักธงไว้ที่หน้าบ้านในวันชาติของทุกปี แม้จะมีใครมาขอซื้อเขาก็ไม่ยอมขาย จนกระทั่งวันหนึ่งเขาก็ค้นพบว่า สิ่งที่สำคัญเหนือกว่าความภาคภูมิใจในชัยชนะและวีรกรรมของเขาในครั้งก่อนก็คือ อาหารเพื่อยังชีพในขณะปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นเมื่อเขาเห็นธงชาติเป็น “ผ้าเก่า ๆ” และคิดได้ว่า “มันก็แค่ผ้าผืนเดียว” (245) ชัยยังมีค่าน้อยกว่า “ปลาทูหนึ่งแข่ง” อันจะประทังให้เขามีชีวิตรอดอยู่ได้ น่าสังเกตว่า วินทร์เลือกเน้นสงครามอินโดจีนซึ่งเกิดจากความขัดแย้งเรื่องดินแดนของไทยกับฝรั่งเศส ชัยชนะในวันนั้นก็มีความหมายเฉพาะในอดีต เพราะดินแดนที่เคยปักธงไว้ั้นในปัจจุบัน ไม่ได้เป็นของไทยอีกแล้ว ความไม่แน่นอนของเขตแดนหรือแม้แต่ของชาติ จึงไม่ใช่สิ่งที่มีสาระขนาดต้องไปยึดติด

วินทร์ได้แก่งความเห็นว่า มนุษย์มีเชื้อชาติเผ่าพันธุ์แตกต่างกัน ในบทความ “รากเหง้า” วินทร์เขียน “ตำนานสมมติหลายร้อยชั่วโคตร” เพื่อแสดงความจริงสองประการคือ มนุษย์ต่างก็สืบเผ่าพันธุ์มาจากบรรพบุรุษดั้งเดิมเดียวกัน แต่เราผูกพันกับบรรพบุรุษไม่กี่ชั่วคน เราไม่สามารถรู้ได้เลยว่า บรรพบุรุษหลายร้อยชั่วอายุคนของเราคิดและรู้สึกอย่างไร ผ่านชีวิตเช่นไรมาบ้าง ที่มาของเราซึ่งผ่านการผสมผสานมาหลายหมื่นปีจึงไม่มีความหมายอย่างแท้จริง ความจริงดังกล่าวแสดงว่าตัวตนที่เรายึดถือ ไม่ว่าจะเชื้อชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ล้วนแต่เป็นเปลือกซึ่งเป็นสาเหตุของความขัดแย้งที่ขยายเป็นสงครามอันน่าหวัระ การมองระดับองค์รวมของจักรวาลจะทำให้ความเข้าใจว่า “พวกเขา - พวกเรา ที่แท้ก็มีรากเหง้าเดียวกัน” การละเลยความจริงข้อนี้กับค้ำความเข้าใจผู้อื่นและความเข้าใจตัวเองด้วย

ความสำคัญของความรู้เรื่องเปลือกและตัวตนเห็นได้ชัดในเรื่องสั้น “หิ่งเม้ง” ในฉากไหว้บรรพบุรุษในวันหิ่งเม้งซึ่งตัวเอกเข้าร่วมเป็นครั้งแรกในรอบหลายปี เขาแตกต่างจากบรรดาญาติ ๆ ที่ไม่เคยขาดและยึดถือพิธีนี้เป็นเครื่องหมายของความเป็นจีน ดังที่คนหนึ่งกล่าวว่า “คนจีนลืมหิ่งเม้งก็ไม่ใช่คนจีนแล้ว” (253) ผู้อ่านได้รับสารจากมุมมองของนายเด็ก แซ่ตั้ง หรือสมศักดิ์ ตั้งสวัสด์ไชย ซึ่งเป็นตัวเอกและเป็นผู้เล่าเรื่องราว เขายังจำญาติพี่น้องและคนรู้จักตั้งแต่วัยเยาว์ได้ แต่เขาไม่มีสำนึกว่าตนเป็นคนจีนอย่างคนอื่น ๆ สำหรับเขาพิธีหิ่งเม้งไม่ได้มีความหมายและความสำคัญในแง่เดียวกับที่คนอื่น ๆ ยึดถือ การเข้าร่วมพิธีในครั้งนี้เป็นโอกาสให้เขาระลึกถึงประสบการณ์ในอดีต ได้ระลึกถึงบุคคลต่าง ๆ ที่เคยรู้จักทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และที่เสียชีวิตไปแล้ว ผู้อ่านได้รับรู้ว่าความขัดแย้งระหว่างเขากับพ่อเกิดขึ้นตั้งแต่เขายังเด็ก เมื่อผู้เป็นพ่อเน้นการรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นคนจีนด้วยการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีจีนอย่างเคร่งครัด แต่เขาคิดว่า

เกิดเมืองไทยเป็นคนไทย เราจึงเห็นว่า เชื้อชาติและประเพณีไม่ใช่สิ่งผูกพันกันอย่างตายตัวเสมอไป ผู้ที่ยึดมั่นว่าเอกลักษณ์ของชนชาติตนยิ่งใหญ่อาจถูกผู้อื่นมองอย่างตรงข้ามก็ได้ พ่อแม่ที่ยึดเปลือกของชีวิตโดยไม่คำนึงถึงตัวตนของลูกก็คือผู้สร้างความทุกข์แก่ลูกนั่นเอง สิ่งที่ควรตั้งคำถามก็คือวัฒนธรรมประเพณีที่ยึดมั่นกันนั้น เชื้อต่อความสุขอย่างแท้จริงหรือไม่ ดังที่ถึงแม่พ่อของเขาผูกพันกับต้นหลิวเพราะเติบโตในชนบท แต่การปลูกต้นหลิวไว้เหนือหลุมฝังศพก็เป็นสิ่งต้องห้ามตามความเห็นของหนอคูฮวงจู้ย (255-256)

ภูมิหลังและความขัดแย้งของตัวเอกปรากฏในการระลึกถึงความหลัง จะเห็นได้ว่าในวัยเด็ก เมื่อถึงเทศกาลสำคัญหรืองานพิธีต่าง ๆ บ่อยครั้งที่ตัวเอกต้องปฏิบัติตามผู้ใหญ่โดยไม่เข้าใจความหมาย เมื่อเกิดข้อสงสัยและซักถามมักไม่ได้คำตอบที่ชัดเจนพอที่ให้เขาเข้าใจจนรู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นคนจีนเหมือนบรรดาญาติ ๆ ที่ไม่เคยตั้งคำถาม การร้องไห้เพราะความกลัวเมื่อเห็นศพตา ถูกตีความว่ากตัญญู พฤติกรรมของบรรดาญาติ ๆ ที่ชอบเล่นไฟ ฟังจิว ส่งเสียงดังรบกวนสมาชิกที่เขาทำการบ้านหรืออ่านหนังสือ กิริยามารยาทการกินอาหาร การถ่มน้ำลายอย่างสกปรกหรือบางคนหลอกให้เขากินเนื้อหมา อีกทั้งเมื่อไปเรียนหนังสือก็ถูกเพื่อนร่วมชั้นที่เป็นเด็กไทยล้อเลียนเรื่องชาติกำเนิด เมื่ออยู่บ้านก็ถูกห้ามไม่ให้พูดภาษาไทย ถูกบังคับให้ไปเรียนภาษาจีน สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุผลที่ทำให้เขาสังเกตรปฏิบัติเสรีความเป็นคนจีนมาตั้งแต่เด็กจนถึงขั้นที่ในขบถขนาดที่ไปแจ้งตำรวจให้มาตรวจค้นที่บ้านเมื่อมีคนมาเล่นไฟกับพ่อและส่งเสียงดัง (284) พฤติกรรมขบถอุทิศศพให้โรงพยาบาล คล้ายต่อต้านการที่พวกญาติ ๆ ลาดหมายให้ร่างกายของเขา “กลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักร” หรือเครือข่ายด้วยการฝังในดวงซู้ย (274) หลายปีก่อนหน้านี้เขาเคยบอกพี่ชายคนโตว่า ถ้าตายจะเลือกเผาแทนฝัง ก็ถูกตำเป็นพวก “นอกคอก” (263) แต่ผู้อ่านจะสังเกตเห็นได้ว่าเขาไม่ใช่คนเดียวที่เป็นขบถ ยังมีอาอี(น้ำสาว)ที่ฝ่าฝืนประเพณีการแต่งงานแบบกลุ่มญาติ และเลือกที่จะแต่งงานกับคนที่เธอรัก เพราะคิดว่าความรักเป็นสิ่งสำคัญต่อเธอมากกว่าความเหมาะสมในสายตาของคนอื่น นอกจากนี้ยังมีช่างภาพชื่อจินเป่าซึ่งค้าขายกับทหารญี่ปุ่นเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ขณะที่จินเป่าเป็นศัตรูกับญี่ปุ่น จนถูกคนจีนด้วยกันเกลียดชังและถูกประณามว่าเป็นคน ‘ขายชาติ’ แต่จินเป่าไม่สนใจและกล้ากล่าวหา คนเกลียดพวกคนจีนและเกลียดตัวเองด้วยแต่สุดท้ายเมื่อเสียชีวิต ร่างกายของเขาก็ถูกฝังลงดิน เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายเช่นกัน(273)

ความขัดแย้งกับพ่อไม่ได้ทำให้ตัวเอกเกลียดชังพ่อที่เป็นตัวบุคคล ตอนเด็ก ๆ ตัวเอกเป็นคนช่างสังเกต เขารู้ว่าพ่อผูกพันกับต้นหลิวและชอบกินมะระรสด เขาสังเกตเห็นว่าพ่อเสียใจมากถึงขนาดหลบไปร้องไห้คนเดียว เมื่อรู้ว่าย่าซึ่งอยู่ที่เมืองจีนเสียชีวิต เขายังสังเกตเห็นและรับรู้ได้ถึงความคิดถึงที่แม่มีต่อตา ความรู้สึกละเอียดอ่อนเหล่านี้เป็นสิ่งที่เขาสัมผัสได้และเกิดการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัวและไม่ต้องมีใครมาตั้งสอน ประการสำคัญก็คือ เขาเองก็มีความรักความ

ผูกพันต่อพ่อแม่ ผู้อ่านจะสังเกตเห็นได้ว่าความละเอียดอ่อนนี้ต่างจากความรู้สึกของหลาย ๆ คนที่เข้าร่วมพิธีเชิงเม้ง โดยปราศจากความผูกพันต่อบุคคลด้วยเชื้อสายทางจิตใจอย่างแท้จริง คนเหล่านั้นมาเพื่อรักษาเอกลักษณ์ซึ่งเป็นเปลือกเพื่อไม่ให้หลุดจาก “เครือข่าย” ที่สำคัญ พวกเขาตั้งใจว่า “ลูกหลานไม่ไหว้บรรพบุรุษจะไม่เจริญ” (253) นั่นแสดงว่า พวกเขาทำด้วยความกลัวว่าจะไม่เจริญ วินทร์เร้าให้คิดว่า ความผูกพันเพราะเปลือกต่างจากความผูกพันที่แท้จริง

แม้พี่สาวของตัวเองจะนำมาระสัดที่พ่อชอบกินมาเป็นของเซ่นไหว้ในวันเชิงเม้ง แต่นั่นก็เป็นเพียงเปลือกเพื่อแสดงให้เห็นว่ากตัญญูเช่นเดียวกับการมาร่วมพิธีเพื่อแสดงความเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย เพื่อความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ในระดับเปลือก ผู้เล่าสนุกที่คิดจะเพิ่มความสำเร็จทางการตลาดด้วยการคิดถึงการผลิตสินค้าสำหรับประกอบพิธีเชิงเม้งที่จะทำเงินได้มากขึ้น แต่เขาเป็นคนเดียวที่คิดว่า หลังจากพิธีนี้ “วันพรุ่งนี้จะมีใครรดน้ำต้นหญ้าบนดินไหม” (285) เมื่อใคร ๆ กลับไปหมดแล้ว เขาก็เอาเมล็ดมะระจากผลที่เป็นของเซ่นไหว้ปลูกไว้ในเนื้อหลุมฝังศพ ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดก้ำที่หมอกุห้ามไว้และไม่มีใครคิดจะทำ เขาคิดว่า “บนฟ้าไม่มีเมฆ แต่เมื่อฝนตกมันจะออกขึ้นมา เพราะมันคือมะระสายพันธุ์แท้” (286) นั่นแสดงให้เห็นว่า ระบบความสัมพันธ์ภายในธรรมชาติเป็นความจริงแท้เหนือการดำรงอยู่ของเปลือกหรือวัฒนธรรมประเพณีที่ยึดถือกัน

วินทร์ตั้งใจให้ตัวเอกแปลกแยกจากกลุ่มญาติทุกคน ในขณะที่คนอื่น ๆ หวังความเจริญจากการปฏิบัติตามประเพณีเพื่อดำรงเอกลักษณ์ของเชื้อสาย ตัวเอกกลับมองพิธีนี้เป็นการสร้างเครือข่าย(ที่ไร้ความหมาย) ทั้ง ๆ ที่ความผูกพันระหว่างเครือญาติเป็นไปอย่างหลวม ๆ การใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรม เช่น ธูป เทียน ประทัด ฯลฯ เป็นเครื่องมือสื่อสาร แสดงให้เห็นความพยายามที่จะติดต่อสื่อสารกับผู้ล่วงลับไปแล้ว ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงคนส่วนใหญ่ในยุคปัจจุบันไม่ได้รู้จักคนที่ตายไปแล้วหลายชั่วคน การสื่อสารจึงคงจะกระทำเพียงเพื่อบอกให้รู้ว่าคุณเป็นผู้สืบเชื้อสายและหวังให้ชีวิตมีความร่ำรวยตามความเชื่อเท่านั้น

ภาพผู้คนที่มาประกอบพิธีในวันเชิงเม้ง คนรับจ้างคายหญ้าและทำความสะอาดหลุมฝังศพ คนให้เช่าเต็นท์ เหล่านี้ทำให้ตัวเอกคิดได้อีกประการหนึ่งว่า พิธีกรรมในวันนี้มีได้มีความหมายมากกว่าการเพิ่มรายได้ให้แก่คนรับจ้างคายหญ้า คนให้เช่าเต็นท์ตลอดจนพ่อค้าแม่ค้าที่มาขายของ และยังเป็นช่องทางหนึ่งที่เขาสามารถขยายตลาดและเพิ่มรายได้ให้กับบริษัทที่เขาทำงานอยู่ และนี่ก็คือเหตุผลหนึ่งที่เขามาร่วมพิธีในวันเชิงเม้งของปีนี้นั่นเอง

วินทร์ เลียววาริณใช้ความแตกต่างทางความคิดและการกระทำของคนร่วมเชื้อสายกันในเรื่องนี้แสดงความจริงว่า แม้ในหมู่คนที่เชื่อกันว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกันก็ยังมี ความแตกต่าง และการมุ่งแบ่งแยกไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติหรือความคิดก็ไม่ก่อให้เกิดความสุข

ของชีวิต นอกจากตัวเองจะเป็นตัวแทนของความแตกต่างอย่างสุดโต่งแล้ว ในเรื่องนี้ยังมีคนจีนที่มีความแปลกแยกต่อวัฒนธรรมประเพณีของตนดังได้กล่าวไปข้างแล้ว เช่น จินเป่า

วินทร์แฝงความคิดว่า สงครามไม่ได้เกิดจากความขัดแย้งระหว่างชนชาติเท่านั้น คนชาติเดียวกันก็ยังมีสู้รบ เช่นฆ่าผู้ที่มีแนวคิดต่างจากตน ดังเช่นที่พรรคคอมมิวนิสต์ทำสงครามกับรัฐบาลก๊กมินตั๋งในประเทศจีน ซึ่งสร้างความสูญเสียไม่ต่างไปจากการปราบปรามนักศึกษาประชาชนที่ถูกล่ามัวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย

ครูสอนภาษาจีนชื่อชิวจิน เป็นตัวอย่างของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งทางการเมือง ครูชิวจินเกลียดประเทศจีนเพราะเธอมีคนรักที่เชื่อมั่นในแนวคิดของลัทธิคอมมิวนิสต์ แม้จะรักกันแต่ก็ไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้ เพราะชายคนรักของเธอต้องเดินทางไปร่วมรบกับพรรคคอมมิวนิสต์ในวันหนึ่ง เธอไม่ได้ติดตามไปเพราะไม่ฝักใฝ่ลัทธิการเมืองนั้น จากนั้นครูชิวจินก็ใช้ชีวิตโสดมาโดยตลอด มีเพียงสุนัขที่เธอสั่งเลี้ยงไว้อยู่เป็นเพื่อน และจบชีวิตลงอย่างโดดเดี่ยว

ตัวละครรับรู้ข่าวการเสียชีวิตของครูชิวจินพร้อมกับข่าวเหตุการณ์นองเลือด 6 ตุลาคม 2519 แม้การมุ่งเอาชนะกันของผู้ที่มีความแตกต่างทางความคิดจะนำมาซึ่งความทุกข์ ความสูญเสีย แต่เหตุการณ์ทำนองเดียวกันนี้ก็เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กัน ทั้ง ๆ ที่คนเหล่านี้มีเชื้อสายเผ่าพันธุ์เดียวกัน เมื่อสงครามระหว่างเผ่าพันธุ์และภายในเผ่าพันธุ์จะไม่แตกต่างกันทั้งในแง่ของสาเหตุและความสูญเสีย เช่นนี้ ความยึดมั่นในเชื้อชาติตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีอย่างตายตัวก็ยิ่งเป็นเรื่องไร้สาระ กล่าวได้ว่า การก้าวข้ามเส้นแบ่งเขตเรื่องเผ่าพันธุ์ของมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตัวเองเข้าใจคุณค่าของชีวิตที่อยู่เหนือระดับเผ่าพันธุ์

2.5 คน + สัตว์

ในคำแถลงเชิงค่านำของหนังสือเล่มนี้ซึ่งตั้งชื่อว่า “ศึกษาชีวิตจากสวรรค์กับแผ่นดิน” วินทร์กล่าวถึงความสำคัญของการมองโลกให้เห็นองค์รวมระดับจักรวาลว่า ทำให้เข้าใจกำเนิดของสรรพสิ่งทั้งมีชีวิตและไร้ชีวิตซึ่งมาจากรากเหง้าเดียวกันและเข้าใจว่า “ทุกสิ่งในโลกเกี่ยวร้อยกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง” วินทร์ย้ำประเด็นดังกล่าวอีกครั้งในบทความ “สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าสัตว์” ว่า ทั้งพืช สัตว์ คนล้วนมีต้นกำเนิดเดียวกัน กว่าจะวิวัฒนาการมาเป็นพืช สัตว์ คนได้ก็ใช้เวลานานมาก การเกิด-ตายไม่มีอยู่จริง จะมีก็แต่การสลายตัวขององค์ประกอบเดิมแล้วประกอบขึ้นมาใหม่ หรือกล่าวได้ว่า “การ ‘เกิดใหม่’ ของสรรพสิ่ง...ที่แท้ก็คือการรวมกันใหม่ของเหล่าธาตุต่าง ๆ” ด้วยเหตุนี้ ธาตุที่ประกอบเป็นคนอาจกลายเป็นส่วนประกอบของชีวิตใหม่ที่เป็นสัตว์ก็ได้ นั่นคือกฎของความเปลี่ยนแปลง

วินทร์ตั้งข้อสังเกตว่า สัตว์ถูกมองว่าต่ำกว่าคนและน่ารังเกียจ ดังที่มีภพระฆังกันว่า เลวเหมือนสัตว์เดรัจฉาน ด้วยความคิดที่ว่า การเกิดเป็นสัตว์เป็นความเลวร้าย คำสอนเรื่องความดี ความชั่วจึงมักอธิบายว่า ทำบาปแล้วจะเกิดเป็นสัตว์ วินทร์มองเห็นความขัดแย้งระหว่างวิถีคิดกับ พฤติกรรมของคนนั่นคือ ขณะที่รังเกียจสัตว์ที่(คนคิดว่า)เป็นตัวแทนของความเลวคนกลับบริโภคนเนื้อสัตว์ ในแง่นี้พฤติกรรมที่คนปฏิบัติดูเหมือนจะลบล้างการเกิดมาเป็นสัตว์เสียอีก นอกจากนี้ การทำบุญของคนส่วนใหญ่ยังบ่งชี้ว่า ผู้ปฏิบัติยังเข้าไม่ถึงแก่นแท้ของการทำบุญ กล่าวคือ ทำเพื่อหวังผลประโยชน์ที่จะได้รับทั้งชาตินี้และชาติหน้า การรังเกียจที่จะเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ยัง บ่งบอกความไม่ตระหนักในความจริงประการสำคัญตามหลักธรรมของพุทธศาสนา นั่นก็คือ สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนมีการเปลี่ยนแปลง

ในที่สุดแล้ว ความแตกต่างระหว่างคนกับสัตว์ก็ไม่มีนัยที่สำคัญ การที่คนมีสมอง ขนาดใหญ่กว่าสัตว์ไม่ใช่เกณฑ์ที่จะใช้วัดคุณค่าของคนว่าเหนือกว่าสัตว์ ยิ่งกว่านั้น คนมักใช้ความฉลาดและสติปัญญาเพื่อตอบสนองความต้องการมากกว่าพัฒนาจิตใจ ด้วยเหตุนี้วินทร์จึงเห็นว่าเกณฑ์ ทางชนบประเพณีและวัฒนธรรม (ที่สัตว์ไม่มี) ก็เป็นเกณฑ์ที่คนกำหนดขึ้นมาเองเท่านั้น ประเด็นที่ น่าพิจารณาก็คือ สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นจากสติปัญญา ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม ศิลธรรม กฎหมาย ฯลฯ เหล่านี้มีทั้งส่วนที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ และส่วนที่สร้างความทุกข์แก่ มนุษย์ได้ด้วย หากมนุษย์ยังไม่รู้เท่าทันภาวะการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งและมุ่งแต่จะแสวงหา ผลประโยชน์หรือสิ่งที่เป็นมายาทั้งหลาย

ในเรื่อง “หมากลางถนน” ความขัดแย้งภายในใจของตัวเอกเกิดขึ้นเมื่อเขาตกอยู่ใน สถานการณ์ที่ต้องเลือกระหว่างการดำรงคุณธรรมในจิตใจซึ่งก็คือ ความรับผิดชอบต่อทุกข์สุขของ ผู้อื่นอันเป็นผลจากการกระทำของตน กับการรักษาความมั่นคงและก้าวหน้าในหน้าที่การงานเอาไว้ สุดท้ายตัวเอกก็เลือกที่กอบกู้คุณธรรมในจิตใจ ทั้งนี้ก็เพราะพื้นฐานที่ได้รับการอบรมสั่งสอนจาก พ่อตั้งแต่วัยเยาว์ในชนบท และความพยายามจะย้อนกลับ ไปแก้ไขความผิดพลาดในอดีต

ความขัดแย้งในจิตใจของตัวเอกเกิดขึ้นเมื่อรถตู้คันที่กำลังจะนำเขาและข้าราชการใน หน่วยงานเดียวกันไปสู่เมืองหลวงได้ชนสุนัขตัวหนึ่งบนทางหลวง คนเหล่านี้มุ่งไปพบรัฐมนตรี คนใหม่ “ก่อนคนอื่น” ไม่มีใครคิดจะหยุดดูสุนัขตัวนั้นนอกจากเขา เหตุการณ์นี้ชักนำให้ตัวเอก หวนระลึกถึงคำสอนของพ่อที่เขาได้ฟังเมื่อยังเด็ก และคอยย้ำความผิดพลาดในวัยหนุ่มที่ฝังใจเขา มาตลอดในประเด็น “ความรับผิดชอบ” ซึ่งผู้อ่านจะพบเมื่ออ่านจบว่า เป็นสิ่งบ่งชี้คุณค่าความเป็น มนุษย์

ในวัยเด็ก ขณะที่ตัวเอกซึ่งเป็นคนชนบทมีอายุได้เจ็ดขวบ เขาได้รับความเดือดร้อนจาก การขาดความรับผิดชอบของผู้อื่น ประสบการณ์ตรงที่ต้องหนีไฟป่าซึ่งเผาไหม้บ้านเรือนไร่นา

รวมทั้งสัตว์ป่าน้อยใหญ่ไปเป็นจำนวนมาก ทำให้เขาได้เรียนรู้ถึงความสำคัญของความรับผิดชอบที่จะไม่สร้างความเสี่ยงภัยแก่ธรรมชาติและชีวิตอื่น เมื่ออายุได้ 16 ปี เขาได้ตระหนักถึงความสำคัญของคุณธรรมดังกล่าวมากขึ้น พ่อของเขาจุดส่าห์ออกแรงพาเขาเดินไปกว่า 10 กิโลเมตร กลับไปยังจุดที่ก่อไฟหุงข้าว เนื่องจากเขาจำไม่ได้ว่าได้ดับไฟแล้วหรือยัง หึ่ง ๆ ที่พ่อรู้ว่าลูกชายดับแล้ว ความพากเพียรจะปลูกฝังคุณธรรมนี้แก่ลูกชายเป็นผลจากการตระหนักถึงความสำคัญของผืนป่าที่มีต่อชีวิต ป่าเป็นถิ่นกำเนิด “ของพ่อ ของปู่ย่าตายาย” (299) เขารู้ว่าพ่อยิ่งรักป่ามากขึ้น หลังจากเขาไปทำงานเป็นคนกวาดถนนในเมืองหลวง ในความเห็นของพ่อ ความน่าเกลียดของกรุงคือความแห้งแล้งและขยะที่ถูกรังไว้มากมาย รวมทั้งซากเด็กทารกในถังขยะที่พ่อได้พบด้วยตัวเอง ประสพการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งเลวร้ายขนาดที่พ่อออกปากว่า ไม่อยากให้เขาเติบโตขึ้นมา “ในหมู่คนที่ไม่มีมารับผิดชอบ” จึงกลับมาอยู่ในชนบทบ้านเกิด

องค์ประกอบนี้กระตุ้นให้ผู้อ่านคิดว่า ในสังคมที่เป็นศูนย์กลางความเจริญ ผู้คนกลับมีจิตใจที่ตกต่ำสวนทางกับความสามารถทางสมองและทรัพย์สินที่ครอบครอง เราอาจลงความเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ทางเพศของหนุ่มสาวเป็นเพียงสิ่งกำกวมความใคร่ เพราะคนเหล่านั้นไม่ได้คิดถึงผลที่จะเกิดขึ้นตามมา รวมทั้งความเกื้อกูลชีวิตและการตั้งครอบครัว ตรงกันข้ามกับคุณธรรมของพ่อซึ่งเป็นสิ่งที่ผูกพันกับชีวิตอย่างแท้จริง คุณค่าของการปฏิบัติตามคุณธรรมนี้เกื้อกูลต่อชีวิตและสรรพสิ่งอันเป็นองค์รวม พ่อจึงบอกเขาเมื่อพากันเดินป่าว่า ความวิปริตของธรรมชาติขึ้นอยู่กับการขาดความรับผิดชอบของผู้คน ความเลวร้ายของเมืองในทัศนะของพ่อเป็นเหตุผลให้กล่าวได้ว่า “การออกจากชนบทไปทำงานในกรุงก็เช่นสัตว์ที่ถูกบรรทุกขึ้นรถไปขายในเมือง” (296) นั่นแสดงว่า มนุษย์ก็ปฏิบัติต่อกันไม่ต่างจากที่กระทำต่อสัตว์ โดยเฉพาะผู้ที่อ่อนแอกว่า

แม้จะได้เรียนรู้เรื่องความรับผิดชอบจากพ่อ แต่กว่าที่ตัวเอกจะเห็นความสำคัญอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อเขาได้กระทำสิ่งที่ฟ้องความไม่รับผิดชอบไปแล้วในวัยหนุ่ม และกำลังจะละทิ้งความรับผิดชอบเป็นครั้งที่ 2 ในวัยกลางคนเมื่อรับราชการนานสิบกว่าปี วินทร์ได้แฝงทัศนคติที่ว่า มนุษย์น่าจะมีสำนึกด้านคืออยู่ในใจหากไม่ถูกทำลายด้วย “ความเจริญ” ดังที่พ่อของผู้เล่าเชื่อว่า “มีแต่คนที่เติบโตใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างนี้ที่ไม่มีวันถูกกลืนหายไปในคลื่นความเจริญของเมือง” (296) ดูเหมือนว่า การเน้นความเลวร้ายของเมืองก็เท่ากับการวิพากษ์วัฒนธรรมและ “อารยธรรม” ที่หันหลังให้ธรรมชาติอยู่ทุกขณะ จิตสำนึกด้านดีที่หลงเหลือรอดพ้นจากการถูกรุกรานของวัฒนธรรมทำลายไปก็ทำให้คนเป็นทุกข์เพราะความรู้สึกลึกซึ้ง ดังที่ตัวเอกคิดว่า “ตอนนี้ผมเข้าใจแล้วว่า หากวันนั้นผมไม่ได้เดินกลับไป ผมอาจนอนไม่หลับไปอีกหลายวันหรืออาจหลายปีก็ได้” (303) ความผิดพลาดครั้งแรกเกิดขึ้นในเมือง เขาพาหญิงคนรักไปทำแท้ง แม้จะยังมีจิตสำนึกที่ดีอยู่บ้าง แต่เขาก็ไม่เข้มแข็งพอ ปลดปล่อยให้อัจฉิกกายนอกมีอิทธิพลเหนือสำนึกดีงามในจิตใจ ประสพการณ์เลวร้าย

ครั้งนั้นตามมาหลอกหลอนในความฝันหรือแม้เมื่อนึกถึง และเหตุการณ์รถชน “หมากลางถนน” ตัวนั้นก็ปลุกมันขึ้นมาอีก ในที่สุดเขาตัดสินใจที่จะ “รับผิดชอบ” ด้วยการลงจากรถย้อนไปสู่จุดที่รถชนสุนัขเมื่อรถวิ่งมาถึงกิโลเมตรที่ 52 เพื่อ “กลับไปสานอดีตที่ยังไม่จบ” ของตน

เวลาและระยะทางที่ต่างกันของการเดินทางไปยังจุดเกิดเหตุใน 2 ช่วงวัยหมายถึงถึงความแตกต่างของระดับอุปสรรคที่ตัวเองต้องฝ่าฝืน ทั้งวัยที่ล่วงเลย ระยะทางร่วม 52 กิโลเมตร บนถนนหลวงในเวลากลางคืน อีกทั้งการเสี่ยงต่อความมั่นคงในหน้าที่การงาน เหล่านี้ทำให้ตัวเองต้องใช้ทั้งกำลังกาย ความเข้มแข็งของจิตใจและความกล้าหาญเป็นอันมากในการตัดสินใจที่จะเลือกว่าสิ่งใดมีความหมายมากกว่ากัน การกล่าวว่าการเดินทางร่วม 52 กิโลเมตรเป็นการกลับไป “สานอดีตที่ยังไม่จบ” ก็หมายความว่า ความผิดพลาดที่เกิดจากการขาดความรับผิดชอบทั้งสองครั้ง เชื่อมต่อกัน หรือเป็นเรื่องเดียวกันนั่นเอง แสดงว่า สำหรับเขา คนหรือสัตว์ก็เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีค่า ไม่แตกต่างกัน ผู้แต่งจึงใจให้เราเทียบเคียงการเดินทางครั้งนี้กับประสบการณ์เมื่อเรียนรู้ ความสำคัญของความรับผิดชอบต่อการเดินทางเพื่อจะดับไฟในวัยรุ่น การเดินทางทั้งสองครั้งมีจุดร่วมที่จะรักษาการดำรงอยู่ตามปกติของชีวิตพืช สัตว์ คนและธรรมชาติที่เชื่อมโยงกันหมด แต่ต้องดับไฟในจิตใจก็คือ การดับความโลภหลงด้วยความเมตตาเสียก่อนนั่นเอง

ขณะที่ตัวเองมีความขัดแย้งในจิตใจและสุดท้ายเขาย้อนกลับไปแก้ไขปัญหาของตัวเอง ดูเหมือนเหตุการณ์เดียวกันนี้ไม่ได้สร้างปัญหาแก่ผู้ร่วมงานของเขามากนัก เหตุผลใหญ่ที่ทุกคนเห็นตรงกันก็คือ “หากพลาด(งาน)หมายถึงอนาคตราชการ...จบสิ้น” และสิ่งเคราะห์ร้ายซึ่งถูกรถชนก็เป็นแค่ “หมากลางถนน” ตัวหนึ่งที่ไม่มีความค่า ไม่มีความสำคัญอะไร จะเห็นได้ว่า ความคิดว่าสัตว์ด้อยกว่าคนเป็นบรรทัดฐานที่ไม่มีความน่ากังขาใด ๆ พวกเขาห่วงใยในความก้าวหน้าในหน้าที่การงานจึงต้องรีบไปให้ทันเวลาชนิดที่เสียเวลาไม่ได้แม้แต่นาทีเดียว ในขณะที่ตัวเองซึ่งแปลกแยกจากคนอื่น ๆ กลับเห็นว่า “การทำงานราชการแบบผูกอนาคตของตัวเองกับกลุ่มหนึ่ง กลุ่มใดทำให้เราต้องวิ่งไม่มีวันหยุด” (300)

ขณะที่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกลุ่มเห็นความสำคัญของความมั่นคงและความก้าวหน้า ในหน้าที่การงานมากจนยอมลำบากมานั่งรถตู้ แม้ปกติจะเดินทางด้วยพาหนะราคาแพง ข้าราชการชั้นผู้น้อยอย่างคนขับรถซื้อถุงสมบัติที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของหัวหน้าก็เป็นคนเดียวที่สนใจสุนัขตัวที่ถูกรถชนและเข้าใจความรู้สึกของตัวเอง อาจเป็นเพราะเขาเคยประสบเหตุการณ์ถูกรถชนไม่ต่างจากสุนัขตัวนั้นนัก จะต่างกันก็ตรงที่นอกจากรถคันที่ชนเขาจะวิ่งผ่านเลยไป คนที่ขับรถผ่านมาไม่มีใครเห็นใจแล้ว ข้าราชการยังถูกบรรดาคนที่มามุ่งดูช่วยโยกเอาผลประโยชน์ของมีค่าของเขาที่ขาดเจ็บและเพื่อนที่เสียชีวิต ทั้ง ๆ ที่เมื่อแรกรู้ว่าเกิดอุบัติเหตุกับตน คนขับรถผู้นี้ยังมีความหวังว่าจะมีคนเห็นใจและช่วยเหลือ เขาจึงถึงกับร้องไห้ออกมาด้วยความเสียใจและผิดหวัง

เมื่อพฤติกรรมที่คนกระทำต่อกันและกระทำต่อสัตว์ไม่ต่างกันเช่นนี้ การแบ่งแยกว่าคนประเสริฐกว่าสัตว์ก็ดูจะไม่เป็นจริง เพราะแม้คนมีความฉลาดแต่ก็ไม่ได้พัฒนาจิตใจ การตัดสินใจกลับไปสู่ออดีต กลับไปดับไฟในจิตใจของตัวเองก็คือ ความกล้าหาญทางจริยธรรมที่เกิดขึ้น เพราะสามารถแยกแยะความจริงกับความลวงออกจกกันได้

ในวิถีคิดของแทบทุกวัฒนธรรม บาปคือผลการกระทำชั่วแต่การกำหนดว่าอย่างไรเข้าข่ายการกระทำชั่วอาจไม่ตายตัวหรือไม่ตรงกันเสมอไป วินทร์ เลียววาริณตั้งข้อสังเกตในบทความ “ความรุนแรงกับบาป” ว่า ไม่ใช่การฆ่าทุกอย่างจะเป็นบาป เช่น การฆ่าเพื่ออาหารหรือการฆ่าเพื่อเช่นสังเขย เขาเสนอประเด็นว่า บาปคือภาพลวงตาที่คนสร้างขึ้นเมื่อสมองวิวัฒนาการมาในระดับหนึ่งพอที่จะเกิดความรู้สึกผิด การสอนให้กลัวบาปมีจุดมุ่งหมายให้สังคมอยู่กันอย่างสงบ แต่เขาก็ไม่ได้คิดว่า การกระทำไม่มีผลสะท้อนกลับ ในทัศนะของเขา ผลแห่งบาป(หรือการกระทำใด ๆ) จึงไม่ใช่ภาพลวงตา

ในแง่ความรุนแรงที่คนกระทำ วินทร์กล่าวถึงแนวคิดต่าง ๆ ที่พยายามหาเหตุผลเรื่องนี้ว่า ตามหลักแมค ไทโรไบโอติกส์มนุษย์ไม่ใช่สัตว์กินเนื้อ ความรุนแรงมาจากการปรับเปลี่ยนมา กินเนื้อสัตว์ บางทฤษฎีอธิบายว่า พฤติกรรมของคนได้รับอิทธิพลจากดวงดาวและสนามแม่เหล็ก ส่วนนักจิตศาสตร์เห็นว่า พฤติกรรมก้าวร้าวของคนได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมและการเลี้ยงดู ในขณะที่มีอีกแนวคิดหนึ่งเห็นว่า พฤติกรรมความรุนแรงและนิสัยใจคอของคนเป็นผลมาจากหน่วยทางพันธุกรรม นอกจากนี้มีการศึกษาที่พบว่าคนยังมีสมองส่วนที่ยังไม่ได้พัฒนาซึ่งแผ่ความรุนแรงไว้ ในทัศนะของวินทร์ เหตุผลที่เราต้องสนใจความรุนแรงก็คือ มีหลักฐานที่ยืนยันได้ว่า มันเป็นสิ่งที่ทำลายล้างสัตว์นานาชนิดจนถึงขั้นสูญพันธุ์ไปจากโลก

สังเกตได้ว่าบทความนี้เขียนเพื่อเชื่อมโยงกับเรื่องสั้น “เพชรฆาต” ในลำดับถัดมา เรื่องสั้นเรื่องนี้สื่อสารในประเด็นที่มาและผลของพฤติกรรมการฆ่าของเพชรฆาตและนักโทษประหารซึ่งเป็นตัวละครหลักของเรื่อง ตัวละครทั้งคู่ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กันในบทสนทนาควบคู่กับเล่าบรรยายที่เพชรฆาตซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง ได้ย้อนระลึกถึงความหลังของคน หากพิจารณาตามกฎหมายซึ่งเป็นบรรทัดฐานของสังคม ความชอบธรรมในการฆ่าเป็นของเพชรฆาตเท่านั้น แต่เมื่ออ่านเรื่องจบ ผู้อ่านจะได้เห็นว่า พฤติกรรมของเขาทั้งสองมีส่วนพ้องกันอยู่มาก และดูเหมือนไม่ได้ดีหรือเลวไปกว่ากัน

ผู้เล่าเรื่องเห็นเพชรฆาตในเรื่องจ๋า เขามีพื้นนิสัยเป็นคนอ่อนไหว แม้จะเติบโตมาในสิ่งแวดล้อมที่คนรอบข้างมีความรุนแรงคือ อยู่ในตรอกขายไก่ที่ “ทุกคนเชือดไก่เป็นตั้งแต่เด็ก” (315) แต่เมื่อฆ่าไก่ครั้งแรกเขาก็ถึงกับอาเจียนออกมา เป็นที่ขบขันของทุกคน พ่อของเขาถึงกับบ่นว่า เขาใจเสาะ เมื่อเป็นทหารครูฝึกชื่อครูแสงก็บอกว่า “คนอ่อนไหวอย่างคุณไม่น่าเป็นทหารเลย”

(315) เขาม่าคนครึ่งแรกเมื่อมีอาชีพเป็นทหารเพราะถูกสอนให้กลัวว่า ถ้าไม่ฆ่าก็จะถูกฆ่า ตั้งแต่ นั้นมาเขาก็ฆ่าคนที่ไม่รู้จักแต่ถูกกำหนดให้เป็นศัตรูมาตลอด แต่เมื่อมารับหน้าที่เพชรฆาตจนถึง ช่วงเวลาหนึ่ง เขาต้องทำหน้าที่ประหารกรรมแสงด้วยเหตุที่แก่เป็นหนึ่งในนักโทษประหารซึ่งกระทำ ความผิดตามข้อกำหนดของกฎหมาย เขาได้ตั้งคำถามว่า “...ทำไมเราสามารถฆ่าคนที่เรารู้จักเพื่อ รักษาหลักการของคนที่เราไม่รู้จัก...” (322) การลงโทษถึงขั้นทำลายชีวิตจึงดูเหมือนถูกกำหนดด้วยความรุนแรงที่ไม่มีเหตุผลที่แท้จริง ด้วยเหตุนี้ สำหรับตัวเอก “แม้รู้ว่าเป็นหน้าที่และมีประสิทธิภาพ ยาวนานในงานนี้ก็ยังไม่เคยทำใจได้สักที” (311) นั่นแสดงว่า หน้าที่การงานขัดกับนิสัยใจคอของเขาและนำมาซึ่งความทุกข์อย่างสาหัส ดังเห็นได้ว่าเขามีโรคประจำตัวคือ เป็นโรคกระเพาะอาหาร สิ่งที่ทำให้เขาปฏิบัติหน้าที่ได้ในช่วงแรก ๆ ที่เป็นเพชรฆาตก็คือความคิดที่ว่า การฆ่าคนที่ทำความชั่ว “ไม่บาปอะไร” (318) แต่ทุกครั้งที่เขาได้รับคำสั่งให้ทำหน้าที่ประหารนักโทษ เขาต้องเข้าไปหาที่สุบบุหรี่ยะเยาะ ๆ คนเดียวในวัด เช่นเดียวกับครั้งนี้ที่ต้องประหารนักโทษที่มีสมญาว่า “เขานท์แตรีกูลา”

“เขานท์แตรีกูลา” ถูกตราหน้าว่าเป็นฆาตกรโรคจิต เขาได้รับความสนใจจากวงการ แพทย์และรายการสารคดีทั้งในและต่างประเทศ ในวันที่เขากำลังจะถูกประหารนั้น เพชรฆาตก็ได้รับคำสั่งให้เลื่อนการประหารออกไปหนึ่งวัน เพราะวงการแพทย์ต้องการข้อมูลจากนักโทษเพื่อ ประโยชน์ทางการศึกษา แต่ฆาตกรก็เลือกที่จะสนทนากับผู้ที่ทำหน้าที่ประหารเขาเท่านั้น เมื่อได้รับมอบหมายหน้าที่สัมภาษณ์นักโทษประหารผู้นี้ เพชรฆาตถูกเรียกร้องให้เล่าเรื่องราวฆ่า ของคนเป็นข้อแลกเปลี่ยนเรื่องต่อเรื่อง สังเกตได้ว่า “เขานท์แตรีกูลา” หรือนักโทษประหารผู้นี้ก็ เติบโตขึ้นในสิ่งแวดล้อมที่มีการฆ่าอันเป็นความรุนแรงอย่างเข้มข้นด้วยเหมือนกัน นั่นคือโรงฆ่าสัตว์ ทั้ง ๆ ที่เขาเห็นคนอ่อนไหว ดังที่ครั้งแรกที่ฆ่าวัว เขาก็ใจเต้น ทำมิดหล่น ชายนักโทษถูกสอนให้ คิดว่า “สัตว์มีไว้ถูกกิน” แต่ก็อย่าสบตาว่า “เพราะมันร้องให้เป็นเหมือนคน” (321) หลังจากที่ใช้ ชีวิตอยู่กับการฆ่าวัวจนรู้สึกชาชิน วันหนึ่งเขามีโอกาสได้ทำตลอดแม้ว่าท้องแก่ที่ต้องถูกฆ่า เขาทำตลอดและร้องไห้เมื่อเห็นลูกวัว หลังจากนั้นเขาฝันร้ายทุกคืน นั่นแสดงว่า ความรู้สึกผิด เกาะกุมจิตใจเขาในระดับจิตใต้สำนึก ก่อนเปลี่ยนอาชีพมาเป็นคนขายลูกชิ้น เขาเข้าไปฆ่าลุงคง ผู้สอนให้เขาฆ่าวัว หลังจากนั้นเขาก็เลิกฝันร้าย ผู้อ่านจึงเชื่อมโยงได้ว่า เมื่อไม่สามารถจัดการกับความ รู้สึกผิดภายในใจได้ การฆ่าผู้ที่เป็นดังต้นเหตุของความทุกข์จึงเป็นทศออก

การผูกเรื่องให้ตัวละครใช้ความรุนแรงกำจัดความทุกข์อันเนื่องมาจากความรุนแรงเกิน ขอบซึ่งว่า ไม่ว่าจะปเป็นมายาหรือไม่ แต่ผลแห่งบาปเป็นของจริง ไม่ใช่ภาพลวงตา ในเรื่องนี้ เพชรฆาตที่ทำหน้าที่ตามกฎหมายดูเหมือนมีความชอบธรรมมากกว่าฆาตกร แต่เขาก็ได้รับความทุกข์ไม่ต่างกัน นั่นแสดงว่ากฎเกณฑ์ของสังคมก็เป็นเพียงสิ่งสมมติขึ้น จุดอ่อนของตัวละคร

ทั้งสองคือ ต่างก็ใช้ความรุนแรงเพื่อสยบความรุนแรงของผู้อื่น หรือกล่าวได้ว่า ต่างก็ตกอยู่ในวังวนของการใช้ความรุนแรงและได้รับผลเป็นความทุกข์เช่นเดียวกัน การกรีดข้อมือเพื่อฆ่าตัวตายของ “เลานท์แคร์กิลลา” ก่อนวันถูกประหารบ่งบอกภาระหนักจากภาวะที่ตนหวาดกลัว การฆ่าตัวตายยังถือว่าเป็นการถูกฆ่า ความทุกข์จึงเป็นผลของการทำบาปและความรุนแรงที่เห็นได้ชัดเป็นรูปธรรม

หลังจากที่เลิกฆ่าแล้วนักโทษประหารผู้นี้ก็เลิกกินเนื้อสัตว์ แม้จะฆ่าสูงกงไปแล้ว และหันมากินเจแต่เขาก็ยังฆ่าคน คนที่เขาฆ่ามีทั้งคนที่เดินสวนทางกัน โดยไม่มีมูลเหตุให้ฆ่า พ่อค้ารวมทั้งลูกค้าที่กำลังกินปลาเกลือ ภาพ “เนื้อวัวสด ๆ แขนงบนตาขอมีเสียดติดข้อย” (318) คงทำให้เขาหวนนึกถึงประสบการณ์การฆ่าที่เขาเกลียดกลัว การกลับมาที่มีความรู้สึกอึดอัดและอยากฆ่าอยู่เรื่อยไปของเขา วิเคราะห์ได้ว่า เป็นเพราะความรู้สึกผิดจากการฆ่าวัวยังคงมีอยู่ เมื่อได้มาเห็นการกินเนื้อวัวและแรงกระตุ้นจากภาพชิ้นเนื้อซึ่งเป็นผลของการฆ่า หรือจะเรียกว่าซากศพของวัว เขาจึงโกรธแค้นคนที่เสพสุขจากผลของการฆ่าซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เขาทุกข์ทรมาน การฆ่าคนจึงลดความรู้สึกอึดอัดหรือความทุกข์ใจนั้นได้ ความสำนึกบาปกับทางออกด้วยความรุนแรงซึ่งอาจจะโยงกับอิทธิพลฝั่งแวดล้อมและสมองส่วนดัดแบบดั้งเดิมของมนุษย์จึงเป็นเหตุผลของการฆ่าอย่างไม่จบสิ้น

น่าสนใจว่า ความชอบธรรมในการฆ่าเป็นวิธีคิดในวัฒนธรรมของสังคมนี้ เช่น “ตายเพิ่มก็ร้อหรือสองร้อยคนไม่เป็นไรหากทำให้ทุกอย่างดีขึ้น” (320) นี่เป็นเหตุผลของการฆ่าฝ่ายตรงข้ามที่ครูแสงกล่าวกับเพชรฆาตและเพื่อน ๆ เมื่อครั้งเขายังเป็นทหาร อีกทั้งข้ออ้างว่า “สัตว์มีไว้ถูกกิน มึงไม่ฆ่ามันคนอื่นก็ฆ่า” (321) ซึ่งสูงกงกล่าวกับฆาตกร เหล่านี้ล้วนเป็นการหาเหตุผลเพื่อความถูกต้องเพื่อทำบาป แต่เหตุผลเหล่านี้ก็ไม่อาจไถ่ถอนหรือแก้ไขความทุกข์ดังที่ตัวละครทั้งสองในเรื่องนี้ต้องเผชิญอยู่ พฤติกรรมที่คนปฏิบัติต่อกันและที่ปฏิบัติต่อสัตว์ในเรื่องนี้ก็ดูจะไม่แตกต่างกัน น่าสนใจที่ไม่มีใครรู้ว่า ขณะที่ทำร้ายผู้อื่นก็ทำร้ายกำลังทำร้ายตัวเองด้วยเช่นกัน ผลที่เกิดขึ้นกับเพชรฆาตก็คือ มีความเครียดรุนแรงจนต้องพึ่งการสูบบุหรี่ซึ่งก็ส่งผลให้ร่างกายทรุดโทรม ส่วนนักโทษประหารอาจจะพ้นความทุกข์ทรมานไปก่อน ถึงอย่างนั้นเพชรฆาตก็ไม่อาจปลดปล่อยตนเองจากพันธะหน้าที่อื่นไร้ความหมาย เขากระทำการฆ่าเหมือนเป็นกิจวัตร เช่นเดียวกับกรอาน้ำ กินข้าว ฟังข่าวภาคค่ำทางวิทยุ

2.6 คน + จักรวาล

พอจะประมวลได้ว่าในทัศนะของวินทร์ เลียววาริณ วัฒนธรรมเป็นสิ่งลวงตา ถึงแม้ว่าคนจำเป็นต้องรวมกลุ่มเพื่อพึ่งพาอาศัยกันและเพื่ออยู่ได้อย่างมั่นคงปลอดภัย เสรีภาพของบุคคลก็ถูกจำกัดลงด้วยภาวะการรวมกลุ่มนั่นเอง จึงกล่าวได้ว่า “เสรีภาพที่แท้ไม่มี” คุณค่าของ

เสรีภาพขึ้นอยู่กับความรู้ที่เชื่อมโยงกับการดำรงอยู่ของคน โดยเฉพาะการเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลที่ไม่ได้มีแค่คนเท่านั้น (บทความ “ขอบเขตของเสรีภาพ”) วัฒนธรรมจึงเป็นเพียงเปลือกที่ไม่ช่วยให้เข้าใจความจริงที่แท้ว่า สรรพสิ่งมีต้นกำเนิดร่วมกันและต้องเกี่ยวโยงถึงกัน ดังที่เรื่องสั้น “ซึ่งเม้ง” แสดงให้เห็นว่า การคิดยึดอยู่กับวัฒนธรรมประเพณีเฉพาะกลุ่มหรือสำนักในความเห็นชนชาติเป็นสิ่งที่ไร้สาระ ในแง่นี้การมีสติรู้เท่าทันการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งรอบตัวรวมทั้งวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันก็เป็นคุณสมบัติสำคัญที่มนุษย์จำเป็นต้องมี

บทความ 1 บท และเรื่องสั้น 1 เรื่องในหัวข้อ “คน + จักรวาล” นี้มุ่งแสดงให้เห็นการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเป็นสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งในโลก ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของจักรวาล ความเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบทุกองค์ประกอบย่อมส่งผลกระทบต่อองค์รวมทั้งในระดับสังคม ระดับโลก ตลอดไปจนถึงระดับจักรวาล ดังจะเห็นได้ในบทความ “ปฏิภณวิธานของสังคมกับจักรวาล”

ความรู้สำคัญที่วินทร์อาศัยเป็นหลักพิจารณาความหมายข้างต้นก็คือ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และปรัชญาเต๋าที่อธิบายปฏิภณวิธาน การเลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ตลอดจนกฎแห่งกรรมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ วินทร์อ้างอิงคำอธิบายปฏิภณวิธานทางจิตที่เรียกว่า “ปฏิภณรูปบาท” อันเป็นหลักการข้อที่ “แสดงวงจรแห่งความทุกข์ที่เกิดจากการปรุงแต่งของใจจัญ” ในองค์ประกอบทางจิต การปรุงแต่งดังกล่าวเริ่มจากอวิชชา เสน่ห์ที่ว่าคนสามารถเข้าไปจัดการแก้ไขยับยั้งความทุกข์โดยตัดวงจรการปรุงแต่งทางจิต “ด้วยสติและการรู้เท่าทัน” การตัดวงจรปฏิภณวิธานทางจิตซึ่งใกล้ตัวคนมากที่สุดได้ น่าจะช่วยให้สังคมโลกและจักรวาลเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

ประเด็นที่ผู้อ่านต้องคิดต่อก็คือ ในปัจจุบันผู้คนอยู่ในภาวะมีสติรู้เท่าทันสิ่งที่มากกระตุ้นการปรุงแต่งจิตมากน้อยเพียงใด พฤติกรรมของตัวละครและปฏิภณวิธานปัญหาในเรื่องสั้น “เรื่องของพระ เด็ก เสือ ไก่ มอด” ชวนให้คิดว่า แม้บุคคลมีความรู้ในระดับหนึ่งจนมองเห็นเหตุผลของพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตและระบอบสังคม แต่ก็ไม่มีความรู้ที่ชัดเจนพอที่จะปลดปล่อยตัวเองออกจากวงจรของความทุกข์ จึงไม่สามารถหรือแม้แค่พยายามจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและสภาวะของชีวิตตน

ในเรื่องนี้ วินทร์ได้ยกอาการเล่นของเด็กที่เรียกว่า “พระ เด็ก เสือ ไก่ มอด” มาปรับใช้ในการแสดงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของคนหลายสถานภาพที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ การเล่นนี้มีจุดเด่นคือ ผู้เล่นแต่ละคนมีบทบาทเป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ส่งผลให้แต่ละคนเป็นทั้งผู้ชนะและผู้แพ้ทั้งสองอย่างในขณะเดียวกัน การเล่นดังกล่าวมีกติกาดังนี้ พระชนะเด็ก เด็กชนะมอด เสือชนะไก่, เด็ก, พระ ไก่ชนะมอด, พระ, เด็ก และมอดชนะเสือ, พระ พฤติกรรม

ของผู้ชนะมีทั้งการตี บี กิน จิก ตลอดจน ไซ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่แสดงควมมีอำนาจที่เหนือกว่าของ พระ เด็ก เสือ ไก่ และมอดตามลำดับ แต่หากพิจารณา ตี บี กิน จิก เทียบกับ ไซ ก็จะเห็นว่า ไซ เป็นเพียงการรบกวนซึ่งส่งผลน้อยกว่าคำกริยา 4 คำแรกมากอย่างเทียบกันไม่ได้

วินทร์แสดงกติกากการเล่นไว้ในตอนต้นเรื่องเพื่อชี้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครซึ่ง เป็นดังผู้เล่นในเกมการแข่งขันนั้น ดังนี้

กติกากการเล่น

พระ ชนะ เด็ก	(พระตีเด็ก)
เด็ก ชนะ มอด	(เด็กบี้มอด)
เสือ ชนะ ไก่, เด็ก, พระ	(เสือกินไก่ - เด็ก - พระ)
ไก่ ชนะ มอด, พระ, เด็ก	(ไก่จิกพระ - เด็ก - มอด)
มอด ชนะ เสือ, พระ	(มอดไซหางเสือและจิวรพระ) (330)

เมื่อพิจารณากติกากการเล่นเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร พระ คือ กำนัน เด็ก คือ คนเปิดประตูรถ เสือ คือ นายห้าง ไก่ คือ นายพล และมอด คือ นักการเมือง คนเปิด ประตูรถเป็นตัวแทนของประชาชนธรรมดาในระดับต่างคนหนึ่งที่พอจะมีสิทธิ์มีเสียงก็เฉพาะช่วง ฤดูกาลเลือกตั้ง ในช่วงนั้นดูเหมือนเขามีอำนาจเหนือนักการเมืองที่ต้องเข้ามาขอสนับสนุนของเสียดัง สนับสนุน (เด็กบี้มอด) แต่ในยามปกติ เขาต้องตกเป็นเบี้ยล่างของนายห้างเจ้าของสนามกอล์ฟผู้ เป็นนายจ้าง (เสือกินเด็ก) หลังจากที่เขาและเพื่อนบ้านจำยอมต้องถูก โกงที่ดินซึ่งกลายเป็นสนาม กอล์ฟเพราะเชื่อคำหว่านล้อมของกำนัน (พระตีเด็ก) ในขณะที่นายห้างมีอำนาจเหนือนายพลและ กำนันด้วย (เสือกินไก่ - เด็ก - พระ) ดังจะกล่าวต่อไป

พฤติกรรม “เสือกินเด็ก” เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับ “ไก่จิกเด็ก” ดังเห็นได้ว่า คนเปิดประตูรถ ถูกนายห้างไล่ออกจากงานเพราะกระทำให้เสือ โลหะเครื่องประดับหน้ารถของนายพลหักเสียหาย นายห้างเอ่ยปากไล่เขาออกจากงานต่อหน้านายพลคล้ายจะเอาใจ แต่ผู้อ่านก็เห็นจากรื่องเล่าผ่าน มุมมองของนายห้างว่าเป็นเพราะหวังผลประโยชน์ ด้วยเหตุนี้ ความเมตตาต่อถูกจ้างจึงไม่ใช่สิ่งที่ เขาคำนึงถึง ยิ่งกว่านั้นนายห้างยังเป็นคนที่พอใจจะแสดงอำนาจต่อผู้ที่ตกเป็นเบี้ยล่าง การกล่าว อ้างคำให้อภัยของนายพลจึงตอกย้ำความไม่พอใจที่ถูกจ้างของคนขอความเมตตาจากนายพลแทนที่ จะขอจากตน หลังจากนั้นคนเปิดประตูรถไปขอความช่วยเหลือจากนักการเมืองโดยไม่คิดว่าควร ไปหากำนันซึ่งมีหน้าที่ดูแลประชาชนโดยตรง เขาเข้าใจว่า นักการเมืองเป็นที่พึ่งของประชาชน ได้ทุกเรื่องจริงตามคำปราศรัยหาเสียง นักการเมืองให้ความมั่นใจว่า “...ผมจะจัดการเรื่องนี้ให้”

(343) วิธีจัดการของเขาก็เป็นเพียงเล่าเรื่องความเดือดร้อนของคนเกิดประตุรตให้กำนันซึ่งเป็นหัวหน้าคนฟัง เมื่อมารับทราบว่ามีเงินซื้อเสียงจะโอนเข้าบัญชีอีกสามสิบล้านสำหรับคนแสนห้าหมื่นคน คนเปิดประตุรตพอใจที่ได้รับเงินจำนวนสองร้อยบาทเท่ากับเงินที่กำนันแจกให้ชาวบ้านเพื่อซื้อเสียง เพราะเขากำลังกังวลว่าไม่มีเงินให้ แต่เขาอดใจที่ต้องเลือกลูกชายนายห้างที่สังกัดพรรคของนักการเมืองผู้นั้น กำนันก็บอกให้เขาแบ่งแยกและว่างานกับเงิน “เป็นคนละเรื่องกัน”

(347) คนเปิดประตุรตคิดว่า “กำนันพูดจามีเหตุผลสมถะ”(347) นั่นคือ เขายอมตกเป็นเหยื่อของวงจรอำนาจทั้งหมดของนายห้าง นักการเมือง และกำนันต่อไปอีก

นักการเมืองได้รับเงินที่ใช้ซื้อเสียงจากนายห้างซึ่งเป็นผู้สนับสนุนพรรค(มอดใจหางเสือ) นายห้างนั้นยอมบริจาคเงินให้นักการเมืองผ่านนายพลซึ่งอาศัยการปฏิวัติยึดตำแหน่งหัวหน้าพรรคจากนักการเมืองผู้นั้น (โก่จิกมอด) ถึงแม้ถูกยึดอำนาจ แต่นักการเมืองก็พอใจที่จะได้อยู่ในตำแหน่งรัฐมนตรีจนครบเทอมด้วยฐานสนับสนุนของนายพล และหวังว่าจะกลับมาเป็นหัวหน้าพรรคเช่นเดิมอีก โดยเฉพาะเมื่อนายพลผู้ทำรัฐประหารขยายเวลาอยู่ในอำนาจด้วยกลไกของระบอบรัฐสภา ส่วนนายห้างนั้นทุ่มเงินจำนวนมาก (รวมทั้งซื้อรถยนต์ราคาแพงคันใหม่เพื่อชดเชยความเสียหายที่คนเปิดประตุรตทำไว้ และจ่ายค่าตัวคาราสาวที่จัดหามาหลับนอนกับนายพล) เพื่อการมีฐานะทางการเมืองสำหรับผลประโยชน์ทางธุรกิจขยาย โดยไม่คำนึงว่าเข้าข่ายอาชญากรรมหลายขนาน จุดหมายสำคัญของการทุ่มเงินก็คือ ลูกชายที่สังกัดพรรคของนักการเมืองจะได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ดูเหมือนว่าตัวละครทุกตัวต่างเข้าใจ “กติกาการเล่น” ในเกมชีวิต กล่าวได้ว่ากติกายที่โยงกับการเล่นของเด็กเป็นกติกาที่จำลองจากความสัมพันธ์ด้านผลประโยชน์ของผู้คนในสังคม เมื่อพิจารณาการเด็กในการเล่นในคืนเรื่องและนับจำนวนครั้งที่ผู้เล่นแพ้และชนะกันแล้วพบว่า เสือและโก่มีอำนาจและได้เปรียบมากที่สุดคือ เสือกินโก่ - เด็ก - พระ และ โก่จิกพระ - เด็ก - มอด สังเกตได้ว่า เสือ (นายห้าง) มีชัยชนะเหนือโก่ (นายพล) ด้วยซ้ำ ผู้อ่านจึงคิดว่าในทัศนะของผู้แต่งผู้ที่ได้รับผลประโยชน์มากที่สุดคือ นักธุรกิจ ถึงแม้เสือนจะถูกมอด (นักการเมือง) ไซหาง ก็เป็นสิ่งที่เล็กน้อยมาก ส่วนเด็ก (คนเปิดประตุรต) และพระ (กำนัน) ต่างตกเป็นผู้ชนะและผู้แพ้อย่างละ 1 ครั้งเท่ากัน แต่คนเปิดประตุรตเป็นผู้ถูกระทำหนักที่สุดเพราะเขาถูกพระตี ถูกเสือกิน และถูกโก่จิกรวมแล้วเป็นผู้ที่รับความเจ็บปวดและเสียหายมากที่สุด ส่วนกำนัน (พระ) นั้นถึงแม้ถูกเสือกินและถูกโก่จิกเช่นเดียวกัน แต่กำนันก็สร้างความทุกข์ให้คนเปิดประตุรต (เด็ก) ซึ่งไม่ได้กระทำตอบโต้ใดๆ เลย สิ่งที่เขากระทำก็มีเพียงออกเสียงลงคะแนนเลือกหรือไม่เลือกนักการเมือง (เด็กบี้มอด) แต่โอกาสจะเลือกนั้นก็มีสูงกว่ามาก

ผู้เพื่ออย่างคนเกิดประจวบจึงต้องระบายอารมณ์ด้วยการทำร้ายภรรยาของตนซ้ำแล้วซ้ำเล่า ซึ่งดูเหมือนเกินทางออกเดียวที่เขากระทำเพื่อแสดงอำนาจ ผู้อ่านสังเกตได้ว่า ภรรยาของคนเปิดประตูผู้ซึ่งไม่มีบทบาทในคติภพเล่น แต่มีตัวตนและบทบาทในเรื่องสั้น เป็นผู้ที่มีความอดทนหรือถึงขั้นวางเฉยต่อความทุกข์ทั้งทางกายและใจ ข้อยบ่งชี้คือ ข้อสังเกตของคนเปิดประตูที่ว่า "...ตลอดเวลาที่โดนซ้อม นางนั้นไม่ร้องสักคำ" (331) และตอนที่ลูกสาวหนีตามผู้ชายแล้วกลับมาขอขมา "...ตลอดเวลานั้นเมียของเขาไม่เคยปรึกษาเลย หากมองเขาด้วยสายตาของคนที่ยอมรับทุกอย่างที่เกิดขึ้นในโลก นางนั้นแข็งแกร่งกว่าเขาหลายเท่า" (333) เขาต่างจากภรรยามาก เขาย้อนแอและควบคุมตัวเองไม่ได้ ความคับข้องใจของเขาเห็นได้จากความเกลียด เขาเกลียดทั้งอดีตและปัจจุบันของตน และยังมีความกลัวอยู่ลึก ๆ คือ กลัวถูกไล่ออกจากงานเพราะชีวิตการเป็นลูกจ้างไม่มีความแน่นอนและไม่เป็นตัวของตัวเอง ความทุกข์ความคับข้องใจของเขาถูกย้ำเตือนเมื่อนึกถึงภาพในอดีตเมื่อครั้งยังทำสวนทำไร่ ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและอิสระเสรีซึ่งผิดแผกจากปัจจุบันที่ต้องเป็นลูกจ้าง ทำงานบนที่ดินซึ่งเคยเป็นของตัวเอง ถึงแม้จะเหนื่อยน้อยกว่าก็ตาม เขาจึงต้องระบายออกด้วยการตบตีภรรยาและใช้ยา "ซาฟตี" บำบัดความเครียด ให้มีกำลังทำงาน การคิดแก้แค้นด้วยการหันไปซื้อยาประเภทเดียวกันของกลุ่มนายห้างก็ไม่ได้แสดงว่าเขา "ทราบดี" พอที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใด ๆ ที่สำคัญกว่านั้น

สิ่งที่น่าเห็นใจก็คือ เขามารู้ว่าถูกหลอกก็ต่อเมื่อหมดทางแก้ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ถูกทำให้อ่อนแอจนไม่สามารถต้านทานอำนาจที่เลวร้ายได้จึงต้องพยายามหนีจากกรรไกรรับรู้ที่สร้างความเจ็บแค้นด้วยการเสพยาเพื่อบรรเทาความเจ็บปวด น่าสังเกตว่า ผู้แต่งเน้นลักษณะเป็น "เด็ก" ของเขาในร่างชายกลางคน คือ การตามโลกภายนอกไม่ทัน เชื่อง่ายและลึบง่าย (333) ผู้อ่านอดคิดไม่ได้ว่านี่คือการวิพากษ์วิจารณ์ของผู้แต่งต่อจุดอ่อนของ "ประชาชน" ที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ดังนั้น การแก้ปัญหาที่ต้องด้ดวงจรแห่งทุกข์เสียตั้งแต่จุดเริ่มต้นตามหลัก "ปฏิเสธอุปบาท" ของพุทธศาสนาย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ในคนระดับล่างที่อ่อนแอเช่นนี้

นายห้างเป็นตัวละครที่รู้ตัวว่า ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบการค้าที่มีการแข่งขันสูงและถอนตัวออกได้ยาก นอกจากผลประโยชน์และอำนาจที่ทำให้เขาเต็มใจติดอยู่ในระบบนั้นแล้ว เขายังทำทุกวิถีทางเพื่อจะเป็นผู้ชนะ ตลอดจนเป็นผู้ควบคุมระบบเสียเอง ซึ่งเปรียบได้กับเถื่อที่คอยล่าเหยื่อเป็นอาหาร ดังที่เขาเป็นผู้เดียวที่ "กิน" ใน "การเล่น" นี้ เขายอมแพ้อย่างแนบเนียนในการแข่งขันกอล์ฟกับนายพลเพื่อจะชนะในเกมชีวิตจริง การให้ของเขาก็เป็นไปเพื่อจะได้กลับมาหลายเท่าตัวในภายหลัง ขณะที่ภรรยาของเขามีบทบาทไม่ต่างไปจากบันไดที่จะทำให้ชีวิตเขาประสบความสำเร็จมาตั้งแต่ต้น เดิมทีเขาเป็นคนแยกข้าวสารในโรงสี เพราะเป็นคนขยันและทำงานละเอียดรอบคอบ เด้าแก่จึงยกลูกสาวให้อย่างที่เขาคาดไว้ เมื่ออาศัยการเมืองเป็น

ฐานของธุรกิจแต่ไม่สามารถควบคุมนักการเมืองได้ เขาจึงได้บทเรียนว่าต้องเข้าไปสร้างฐานด้วยตนเอง นี่เป็นสาเหตุที่เขาผลักดันลูกชายให้เรียนนักการเมือง ปรัชญาชีวิตของนายห้างผู้นี้ก็คือ ในเกมการแข่งขัน เขาต้องเป็นผู้ชนะเท่านั้น แม้จะต้องสร้างความทุกข์หรือทำลายชีวิตผู้อื่นก็ตาม

อำนาจทางการเมืองซึ่งบันดาลความสุขสบายทางกาย ทั้งชื่อเสียงเงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ราคาแพง เป็นคุณค่าที่นายพลผู้ทำการปฏิวัติยึดติดและพยายามรักษาไว้ แม้นายพลจะสังเกตได้ว่า เขามีอำนาจเหนือคนทั่วประเทศแต่กลับไม่มีเหนือร่างกายของตัวเอง ซึ่งความสามารถบางส่วน “ถดถอยลงอย่างรวดเร็ว” เขาคิดแต่เพียงว่า “แปลกดีที่ความแก่ตัวไม่ได้ลดความกระหายในเพชรสักกับอำนาจลงเลย” แต่เขาก็ไม่ใส่ใจที่จะทำความเข้าใจความจริงเรื่องความไม่เที่ยงของสังขาร ซึ่งอาจนำไปสู่การทำความเข้าใจชีวิตว่า สรรพสิ่งล้วนไม่มีความจริงยั่งยืนหรือมีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เขาไม่เคยคิดจะควบคุมภาวะทางจิตที่มีปัจจัยต่าง ๆ มากระทบก่อให้เกิดอารมณ์อันเป็นความทุกข์ตามหลัก “ปฏิจจสมุปบาท” แม้แต่น้อย

ตัวละครผู้รู้ทันเล่ห์เหลี่ยมของนายห้าง ดังที่เขารู้ว่านายห้างแสวงยอมแพ้ในเกมกีฬา แต่เขาก็รับเงินสนับสนุนพรรคซึ่งนายห้างบอกว่า เป็นเงินค่าแพ้นั้นและรถยนต์คันใหม่แทนคันที่ “เสียหาย” รวมทั้งความสะดวกอื่น ๆ ที่นายห้างจัดหาให้เพื่อแลกกับผลประโยชน์บนฐานการเมือง ซึ่งเขามีอำนาจสูงสุด

นายพลมีอำนาจด้วยการปฏิวัติ แต่ต้องสูญเสียความสัมพันธ์กับลูกชายถึงขั้นแตกหักขนาดที่ลูกชายซึ่งเป็นทหารเช่นเดียวกับเขาตัดสินใจออกจากบ้าน เขายอมรับว่าอำนาจอันไม่จริงยั่งยืนมากกว่าให้ความสำคัญกับความรัก ความผูกพันในครอบครัว บางขณะ แม้เขาอ่อนไหวไปกับความทุกข์ของผู้อื่น เช่น คราวที่คนเปิดประตูขอความช่วยเหลือ แต่เขาก็คิดแต่เพียงว่า “ทุกคนมีเรื่องน่าสงสารทั้งนั้น รวมทั้งตัวเขาเองด้วย” นั่นคือปัญหาเรื่องการสูญเสียสมรรถภาพทางเพศ (340-341) ความหมกมุ่นกับตัวเองและความเห็นแก่ตัวเป็นลักษณะปกติของคนโดยทั่วไป แต่เมื่อผู้นั้นมีอำนาจเหนือผู้อื่น เขาอาจส่งผลเสียหายได้มาก

ผู้อ่านได้รู้ผ่านกระแสสำนึกของตัวละครว่า เดิมนายพลผู้นี้ก็มีอุดมการณ์เช่นที่ลูกชายเขามี แต่เขาเห็นว่าอุดมการณ์ไม่ช่วยให้มีความสุขในชีวิต หลังจากทำการปฏิวัติเขาได้เรียนรู้ว่า อำนาจสามารถบันดาลทุกสิ่งที่เขาต้องการ จากนั้นเขาจึงทำทุกวิถีทางเพื่อจะรักษาอำนาจไว้ เขาอุบศทาเพื่อให้เห็นว่าได้คืนอำนาจแก่ประชาชน แต่กลับยึดตำแหน่งหัวหน้าพรรคจากนักการเมือง เพื่อตงเลือกตั้งอันเป็นการปฏิบัติกันอย่างชอบธรรมในสายตาของคนทั่วไป ภายหลังจากที่ต้องยอมรับว่า ไม่มีอำนาจเหนือร่างกายตัวเองแล้ว เขาพยายามทุกวิถีทางเพื่อจะรักษาอำนาจทางการเมืองไว้ ความกลัวของเขาก็คือ กลัวการสูญเสียอำนาจ

นักการเมืองเป็นอีกตัวละครหนึ่งที่ยึดติดอยู่กับอำนาจทางการเมืองจนหลงลืมอุดมการณ์ที่จะเป็นนักการเมืองที่ดีที่สุดตามความตั้งใจของเขาและพ่อ แม้เขาจะคิดว่ายังคงใส่ใจต่อคำพูดของพ่อที่ขอให้เขาเป็นนักการเมืองที่ดีที่สุดในประเทศไทย แต่วิธีการที่ปฏิบัติกลับตรงกันข้าม กล่าวคือ เขายังซื้อเสียงจากประชาชน แม้จะรู้ว่าในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนเป็นผู้เลือกเขามา คนเหล่านั้นก็คือคนที่เขาควรใส่ใจในฐานะที่ฝากความหวังไว้กับเขาไม่ต่างไปจากพ่อบังเกิดเกล้า ดังที่ปรากฏในความฝันของเขาว่า “...ใบหน้าที่ของคนเปิดประตู” ผู้ซึ่งมาขอความช่วยเหลือ “ก็คือพ่อของเขาเอง...” (343) แต่เมื่อตื่นขึ้นมา อำนาจในสภาผู้แทนราษฎรก็บั่นทอนความรู้สึกลูกพินกับประชาชนไปหมด

เดิมนักการเมืองมีความตั้งใจที่จะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ดี แต่สแกนเพื่อการเลือกตั้งเมื่อเรียนรู้หนทางอยู่ร่วมกับผู้อื่นผ่านบทเรียนชีวิตวิทยาของพ่อที่ว่าด้วย “...การประสานผลประโยชน์กันและกันของนิเวศวิทยาที่เขยิบที่สุด...” หรือซิมไบโอซิส (342) เขาก็ยึดติดอยู่กับ “ผลประโยชน์”

เมื่อนักการเมืองสนทนากับนายพลเรื่อง ซิมไบโอซิส ระหว่างปูเสฉวนกับเปลือกหอยและดอกไม้ทะเล แต่ฝ่ายหนึ่งเรียกผิดเป็น “ปาราสิต” ผู้อ่านก็ได้รับแรงกระตุ้นให้ถูกคิดถึงความสัมพันธ์ 2 แบบนี้เกี่ยวข้องกันอย่างไร ตัวละครกลุ่มที่มีอำนาจมีความสัมพันธ์แบบซิมไบโอซิส (พึ่งพากัน) แต่ตัวละครเหล่านี้คือ ปาราสิตของสังคม เพราะเขาไม่ได้เกื้อกูลสิ่งใดต่อประชาชนเลย

กำนันทำหน้าที่เป็นหัวคะแนนให้นักการเมือง ให้ความร่วมมือกับนายห้างยึดครองที่ดินของชาวบ้าน โดยอาศัยช่องว่างทางกฎหมายและการหลอกลวง กำนันมีฐานะเป็นผู้นำชาวบ้าน เป็นหัวคะแนนของนักการเมือง และมีฐานะดีขึ้นมา จากเดิมที่เคยเป็นเด็กวัดที่ยากจน พื้นฐานที่เติบโตมาในวัดเพราะเป็นเด็กกำพร้าไม่ช่วยให้เขาเข้าถึงหลักธรรมของพุทธศาสนา โดยเฉพาะการตัดวงจรของความทุกข์ด้วยการรู้เท่าทันสิ่งปรุงแต่งจิต ซึ่งเป็นประเด็นหลักที่วินทร์กล่าวถึงในบทความ ตรงกันข้ามเขากลับดิ้นรนหนีจากภวะขาดแคลนทรัพย์สินเงินทองด้วยวิธีการผิด ๆ นั่นคือ ขโมยเงินบริจาคของวัดไปเล่นการพนันแล้วเอามาคืน แม้เขามีจิตสำนึกที่ดีอยู่บ้างที่นำเงินมาคืน แต่เขาก็เกิดมิจฉาจิตที่ว่า นั่นเป็นช่องทางหาเงิน เมื่อโตขึ้น การกดโกงชาวบ้านโดยคิดว่าเป็นการทำประโยชน์และทำให้คนมีอาชีพ ก็คือมิจฉาจิตที่หนักยิ่งกว่าเก่า ความสะเทือนใจจากภาพผู้บริสุทธิ์ที่เสียชีวิตในเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทซึ่งเขาเป็นผู้ก่อในวัยหนุ่มสามารถเปลี่ยนแนวทางการใช้ชีวิตอย่างนักเลงใหญ่ มีเรื่องตริ้นพันแทง มาเป็นการประสานผลประโยชน์กับบุคคลหลายฝ่ายเพื่อพัฒนาบ้านเกิด แม้บางครั้งกำนันจะนึกสงสัยว่า การสร้างความเจริญ (ทางวัตถุ) อันได้แก่ระบบสาธารณูปโภค “เป็นการลงทุน (เพื่อตัวเอง) หรือเพื่อทดแทนบุญคุณต่ออื่น

กำเนิดของเขาแก่นเน” (344) แต่เขาก็ไม่พยายามหาคำตอบให้แน่ชัด อาจจะเป็นเพราะเขาได้รับประโยชน์ทั้งชื่อเสียง เงินทอง และความมั่นคงของชีวิตจนน่าพอใจเสียแล้ว

พฤติกรรมของตัวละครทุกตัวบ่งชี้ว่า การไม่รู้เท่าทันชีวิตอันครอบคลุมถึงการยึดติดอยู่กับคุณค่าจอมปลอม นอกจากจะส่งผลให้ผู้ที่ยึดติดนั้นมีความทุกข์แล้ว ยังสร้างความทุกข์แก่ผู้อื่นอีกด้วย การตัดวงจรความทุกข์ในใจตนด้วยการรู้เท่าทันสิ่งที่มาปรุงแต่งจิต รู้ทันสิ่งที่มากระทบใจ จึงน่าจะส่งผลให้สามารถตัดวงจรแห่งการสร้างความทุกข์ที่จะเกิดกับผู้อื่นได้เช่นกัน

น่าสังเกตว่า วินทร์ เลียววาริณ เลือกแสดงให้เห็นถึงผลกระทบด้านร้ายที่เกิดจากปฏิกิริยาลูกโซ่ของความหลงของคนกับการเบียดเบียนกัน ทั้งนี้ไม่สามารถให้ข้อสรุปว่า ปฏิกิริยาลูกโซ่ของสังคมกับจักรวาลจะไม่มีด้านดี เงื่อนไขของภาวะดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคนดำรงตนอย่างมีสติ ให้อิทธิพลพิจารณาปัญหา และตัดวงจรความทุกข์ในใจตนได้อย่างแท้จริงหรือไม่ การเลือกแสดงให้เห็นภัยของอวิชาจึงเท่ากับวินทร์กำลังเน้นย้ำถึงความสำคัญของปัญหาที่จะใช้กำกับการดำรงชีวิตของคน

เนื้อหาของรวมเรื่องสั้นถึงมีชีวิตที่เรียกว่าคนซึ่งเป็นผลจากความพยายามของผู้แต่งที่จะทำความเข้าใจชีวิตมนุษย์ทุกแง่มุม ทั้งธรรมชาติ ความเป็นมา ที่มาของพฤติกรรมทั้งในแง่สร้างสรรค์และทำลาย ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่ง เป็นหนึ่งองค์ความรู้ที่จะนำมาสู่การรู้เท่าทันการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งรวมทั้งสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ในฐานะส่วนหนึ่งของสังคม โลก และจักรวาล ความรู้เท่าทันที่ปรากฏผ่านตัวละครในเรื่องสั้นของเล่มนี้เชื่อมโยงกับปฏิกิริยาต่อปัญหาซึ่งสร้างความทุกข์ต่อบุคคลและสังคม วินทร์ได้แสดงว่า ผู้ที่รู้เท่าทันการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวมระดับจักรวาลจะมองพ้นไปจากเปลือกของกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมและอารยธรรม จนมีปัญญาในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ พอที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและแก้ปัญหาได้